МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота
магістра

ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ СИЛЬНИХ СТОРІН У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З СІМ'ЯМИ У КРИЗІ

Виконала: магістрантка 2-го курсу,
гр. 8.2314-ср
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
І.А. Проданова

Керівник: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Маловічко О.В.

Рецензент: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, д.філос.н. Чайка І.Ю.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
_____Т.І.Бутченко
«_____»_____2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТЦІ

Продановій Ірині Анатоліївні
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Використання теорії сильних сторін у соціальній роботі з сім'ями у кризі
керівник роботи Маловічко Олена Владиславівна, к.філос.н., доцент
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «19» березня 2025 року № 418-с

2. Строк подання студентом роботи 12 грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи Капська А.Й., Пеша І.В., Міхеєва О.Ю., Соляник М.Г. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 328 с.; Мітіна С.В. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Гельветика, 2020. 435 с.; Соляник М.Г. Технології соціально-педагогічної підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Дис. канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2015. 329 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Дослідити стан наукової розробки проблеми та з'ясувати сутність теорії сильних сторін у соціальній роботі. 2. Уточнити ключові поняття, пов'язані з соціальним супроводом і ресурсним потенціалом сім'ї. 3. Визначити основні технології соціальної роботи з кризовими сім'ями. 4. Охарактеризувати особливості соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах. 5. Здійснити емпіричне дослідження використання теорії сильних сторін у діяльності ГО «Карітас» (м. Запоріжжя). 6. Проаналізувати результати дослідження та визначити перспективи вдосконалення соціальної роботи з кризовими сім'ями.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

_____
_____
_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маловічко О.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	06.06.2025	06.06.2025
Розділ 2	Маловічко О.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.08.2025	11.08.2025
Розділ 3	Маловічко О.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	22.09.2025	22.09.2025

7. Дата видачі завдання 28 квітня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Лютий – березень 2025	*виконано*
2.	Бібліографічний пошук	Квітень 2025	*виконано*
3.	Розробка основних положень роботи	Травень – червень 2025	*виконано*
4.	І розділ	Червень – липень 2025	*виконано*
5.	ІІ розділ	Серпень – вересень 2025	*виконано*
6.	ІІІ розділ	Вересень – жовтень 2025	*виконано*
7.	Систематизація висновків	Листопад – грудень 2025	*виконано*
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2025	*виконано*

Студент _____ І.А. Проданова

Керівник роботи _____ О.В. Маловічко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.С. Цапліна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 85 сторінок, 71 позиції у списку літератури.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СІМ'Я, КРИЗА, ТЕОРІЯ СИЛЬНИХ СТОРІН КЛІЄНТА.

Мета дослідження: аналіз особливостей соціального супроводу сімей, які опинилися у кризових обставинах внаслідок війни, із застосуванням теорії сильних сторін, з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів, потреб та ресурсного потенціалу таких сімей.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з сім'ями у кризових обставинах.

Предмет дослідження: використання теорії сильних сторін як стратегії підтримки та розвитку ресурсного потенціалу сімей у кризових обставинах.

Методи дослідження: об'єктивний, історичний, системного підходу.

Гіпотеза: впровадження теорії сильних сторін у соціальну роботу з кризовими сім'ями сприяє зміцненню їхнього ресурсного потенціалу, підвищує рівень мотивації, життєстійкості та батьківської компетентності, а також створює умови для більш ефективної соціальної адаптації.

Висновки: 1. Соціальна робота з сім'ями, які опинилися у кризових обставинах внаслідок війни, набуває особливої актуальності через багатовимірні виклики: втрату житла і роботи, психологічні травми, порушення сімейних стосунків, соціальну ізоляцію та дефіцит ресурсів підтримки. У цих умовах традиційні підходи соціального супроводу виявляються недостатніми, що зумовлює потребу в розробці інноваційних технологій і стратегій втручання.

2. Теоретичний аналіз проблеми засвідчив, що інтегрований підхід, який поєднує психологічні, соціальні, економічні та правові аспекти допомоги, є ключовою умовою ефективності соціальної роботи з кризовими сім'ями. Особливого значення набуває використання теорії сильних сторін, орієнтованої на мобілізацію внутрішніх і зовнішніх ресурсів клієнтів, що забезпечує не лише подолання кризи «тут і тепер», а й формування довготривалих механізмів стійкості та самостійності.

SUMMARY

The qualification work consists of 85 pages, 71 items in the bibliography.

SOCIAL WORK, SOCIAL WORK TECHNOLOGIES, FAMILY, CRISIS, CLIENT STRENGTHS THEORY.

The aim of the research is to analyze the peculiarities of social support for families in crisis due to war, using the strengths-based theory, taking into account modern socio-economic challenges, needs, and the resource potential of such families.

Research Object – social work with families in crisis.

Research Subject – the use of strengths-based theory as a strategy for supporting and developing the resource potential of families in crisis.

Research Methods: objective, historical, and systemic approaches.

Hypothesis: the implementation of the strengths-based theory in social work with crisis-affected families contributes to strengthening their resource potential, increases their motivation, resilience, and parental competence, and creates conditions for more effective social adaptation.

Conclusions:

1. Social work with families who have found themselves in crisis due to war is of particular relevance because of multidimensional challenges: loss of housing and employment, psychological trauma, disruption of family relationships, social isolation, and a lack of support resources. Under such conditions, traditional approaches to social support prove insufficient, highlighting the need to develop innovative technologies and intervention strategies.

2. Theoretical analysis of the problem demonstrated that an integrated approach, which combines psychological, social, economic, and legal aspects of assistance, is a key condition for the effectiveness of social work with crisis-affected families. Of particular importance is the use of the strengths-based theory, focused on mobilizing the internal and external resources of clients, which ensures not only overcoming the crisis «here and now» but also the formation of long-term mechanisms of resilience and independence.

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ СИЛЬНИХ СТОРІН У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З СІМ'ЯМИ У КРИЗІ 7
1.1. Стан наукової розробки проблеми дослідження використання теорії сильних сторін у соціальній роботі з сім'ями у кризі 7
1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «сім'я», «криза», «теорія сильних сторін клієнта» 13
1.3. Принципи та методи дослідження використання теорії сильних сторін у соціальній роботі з сім'ями у кризі 22
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ СИЛЬНИХ СТОРІН У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З СІМ'ЯМИ У КРИЗІ 27
2.1. Сім'я у кризі, як клієнти соціальної роботи 27
2.2. Специфіка використання теорії сильних сторін у соціальній роботі 36
2.3. Основні технології соціальної роботи з сім'ями які опинилися у кризовому стані 51
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ СИЛЬНИХ СТОРІН У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З СІМ'ЯМИ У КРИЗІ 61
3.1. Методика та результати емпіричного дослідження ресурсного потенціалу сімей у кризових обставинах 61
3.2. Перспективи розвитку та удосконалення інтервенцій, орієнтованих на сильні сторони сімей у кризі 66
ВИСНОВКИ 76
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ 80
ДОДАТКИ 87

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена глибокими трансформаціями українського суспільства, спричиненими війною, економічною нестабільністю та соціальними кризами. Військові дії призвели до масового вимушеного переселення населення, втрати житла й роботи, погіршення матеріального добробуту та значного поширення психологічних травм. За даними міжнародних і національних досліджень, саме сім'я у таких умовах виявляється найбільш вразливою соціальною інституцією, оскільки на неї покладається відповідальність за відновлення життєвого укладу, підтримку дітей, догляд за літніми людьми та організацію побуту в нових реаліях.

Наслідки війни посилюють соціальну ізоляцію родин, знижують їхні адаптивні можливості й ускладнюють доступ до базових ресурсів – медичних, освітніх, економічних, психологічних. У таких умовах потреба у якісній соціальній роботі стає особливо гострою. Водночас традиційні форми допомоги часто не відповідають сучасним викликам, оскільки обмежуються матеріальною підтримкою чи кризовими виплатами, залишаючи поза увагою розвиток внутрішніх ресурсів і довготривалих стратегій відновлення.

Зростання кількості сімей у кризових обставинах в Україні вимагає від соціальних служб застосування нових підходів, які не лише долають наслідки кризи, а й формують у сімей здатність самостійно справлятися з викликами майбутнього. У цьому контексті особливого значення набуває теорія сильних сторін, яка орієнтує соціальну роботу не на проблеми та обмеження, а на ресурси, можливості та потенціал сім'ї. Такий підхід дозволяє не лише стабілізувати кризову ситуацію, а й створює умови для відновлення гідності, впевненості та мотивації клієнтів.

Проблемна ситуація в межах дослідження полягає у значному зростанні кількості сімей, які опинилися у кризових життєвих обставинах внаслідок війни. Збройна агресія проти України призвела до масштабного руйнування соціального середовища, втрати житла та роботи, зниження економічної стабільності та розлуки з близькими людьми. Особливо драматичними є

наслідки для дітей, які часто залишаються без належної підтримки, стикаються з перериванням навчання та потребують підвищеної уваги з боку держави і суспільства.

Сім'ї, що переживають такі виклики, характеризуються високим рівнем соціальної вразливості: вони втрачають здатність самостійно долати кризу, опиняються в умовах психологічної травматизації, матеріальної нестабільності та соціальної ізоляції. Додатковими факторами ризику виступають загострення внутрішньосімейних конфліктів, поширення випадків домашнього насильства, порушення батьківських функцій, а також дефіцит зовнішніх ресурсів підтримки.

Водночас соціальні служби стикаються з новими викликами: обмеженістю фінансових і кадрових ресурсів, недостатньою кількістю спеціалізованих програм для родин, які постраждали від війни, та відсутністю системного підходу до мобілізації внутрішнього потенціалу сімей. У практиці часто переважають фрагментарні інтервенції, орієнтовані на матеріальну допомогу, тоді як довготривалі стратегії соціальної адаптації залишаються поза увагою.

Об'єкт дослідження – соціальна робота з сім'ями у кризових обставинах.

Предмет дослідження – використання теорії сильних сторін як стратегії підтримки та розвитку ресурсного потенціалу сімей у кризових обставинах.

Метою дослідження є аналіз особливостей застосування теорії сильних сторін у практиці соціальної роботи з кризовими сім'ями та вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення соціального супроводу на основі цього підходу.

Відповідно до поставленої мети в роботі визначено такі *завдання*:

– дослідити стан наукової розробки проблеми та з'ясувати сутність теорії сильних сторін у соціальній роботі;

– уточнити ключові поняття, пов'язані з соціальним супроводом і ресурсним потенціалом сім'ї;

– визначити основні технології соціальної роботи з кризовими сім'ями;

– охарактеризувати особливості соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах;

– здійснити емпіричне дослідження використання теорії сильних сторін у діяльності ГО «Карітас» (м. Запоріжжя);

– проаналізувати результати дослідження та визначити перспективи вдосконалення соціальної роботи з кризовими сім'ями.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що впровадження теорії сильних сторін у соціальну роботу з кризовими сім'ями сприяє зміцненню їхнього ресурсного потенціалу, підвищує рівень мотивації, життєстійкості та батьківської компетентності, а також створює умови для більш ефективної соціальної адаптації.

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1
ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ СИЛЬНИХ СТОРІН У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З СІМ'ЯМИ У КРИЗІ

1.1. Стан наукової розробки проблеми дослідження використання теорії сильних сторін у соціальній роботі з сім'ями у кризі

Українська соціальна робота тривалий час розвивалася у межах пострадянської традиції, в основі якої переважали пільги та матеріальні виплати. Соціальний працівник у такій моделі поставав радше як посередник, що оцінює потреби й розподіляє допомогу, іноді обмежуючись наданням базового догляду вдома. Водночас засадничі цінності міжнародної соціальної роботи – орієнтація на активізацію клієнта, повага до його вибору, відстоювання соціальної справедливості – довгий час залишалися у тіні, сприймалися як абстрактна теорія, відірвана від практичних реалій вітчизняної системи.

Сучасні виклики стимулюють переосмислення соціальної роботи, особливо щодо роботи з сім'ями, які переживають кризу. Кожна сім'я має власні потреби та ресурси, і дедалі актуальнішим стає підхід, що акцентує увагу на сильних сторонах членів родини. Він спрямований на розвиток і підтримку позитивних аспектів життя сім'ї, допомагає досягати самореалізації, зміцнює внутрішні ресурси та підвищує здатність адаптуватися до складних обставин. Завдання соціального працівника – не лише виявляти проблеми, а й допомагати посилювати сильні сторони, надаючи членам родини змогу будувати власні стратегії подолання труднощів та досягнення успіху.

Уже в середині XX століття в зарубіжній науковій та практичній літературі почали лунати заклики змінити акценти у соціальній роботі й звернути увагу не лише на труднощі клієнтів, а й на їхні сильні сторони. Починаючи з 1960-х років, на розвиток соціальної роботи суттєво вплинули нові напрями психології та соціології: гуманістичні теорії, позитивна психологія, а згодом і соціально-

екологічні підходи. Саме вони заклали підґрунтя для трансформації практик соціальної допомоги та поступового переходу від проблемоцентричної до ресурсної моделі.

У 1980-х роках важливим кроком до концептуалізації цього підходу стала робота дослідників Канзаського університету – Чарльза Реппа, Ронни Чемберлен, Уолеса Кістхардта та Патріка Саллівана. Саме в цей період їхня наукова діяльність почала привертати увагу широкої фахової спільноти, оскільки вони підходили до дослідження соціальної роботи не фрагментарно, а системно, прагнучи осмислити її як цілісну практику, що потребує нового теоретичного бачення. Їхній внесок не обмежувався лише емпіричними спостереженнями – навпаки, вони закладали підвалини для формування нового інтелектуального напряму, здатного переорієнтувати роботу з клієнтами у більш гуманістичне та ресурсне русло [20, с. 47].

Їхня діяльність заклала помітний фундамент для подальшого розвитку теорії сильних сторін, адже вони не просто працювали над окремими аспектами практики, а послідовно вибудовували цілісний науковий погляд на те, як слід підтримувати людей у складних життєвих обставинах. Це була не одинична ініціатива, а цілісний дослідницький рух, у межах якого вивчалися можливості людини, її внутрішні ресурси, здатність до подолання труднощів і відновлення. Науковці відходили від традиційних уявлень про клієнта як пасивного отримувача послуг та розглядали його як активного учасника процесу змін, що зовсім не було типовим для соціальної роботи того періоду.

Їхні дослідження сформували інтелектуальне середовище, у якому народжувалися нові ідеї, обговорювалися принципи підтримки клієнтів та поступово вибудовувався новий підхід, зорієнтований на розвиток потенціалу, а не лише на подолання дефіцитів. Це середовище стало своєрідною лабораторією, де теоретичні концепції переплітaлися з практичними спробами випробувати нові стратегії взаємодії з клієнтами. Тут формувався новий професійний дискурс, у якому акцент переносився з проблем на можливості, з патології – на розвиток, із контролю – на партнерство. Науковці багато працювали над тим, щоб

показати: навіть у найскладніших життєвих ситуаціях людина має внутрішні сили, які можуть стати основою для подолання труднощів.

У 1982 році Школа соціального забезпечення Університету Канзасу отримала державний грант на масштабне дослідження, метою якого було створення моделі кейс-менеджменту для осіб із психічними розладами. Це дослідження мало особливе значення, оскільки дозволяло перейти від теоретичних припущень до практичної розробки методів, придатних для реальної роботи з клієнтами. У межах цього гранту дослідники отримали змогу проводити довготривалі спостереження, аналізувати досвід різних груп клієнтів, тестувати нові форми взаємодії та напрацьовувати інструменти, які згодом стали основою для формування підходу, що сьогодні широко відомий як strengths-based practice.

Це відбувалося в умовах активного курсу на деінституалізацію, коли відмова від великих закладів інтернатного типу вимагала докорінної перебудови всієї системи соціальної підтримки. Тисячі людей, які раніше утримувалися в інституціях, повинні були інтегруватися у громади, жити у більш автономних умовах і мати можливість отримувати підтримку у звичному соціальному середовищі. Така трансформація потребувала нових підходів до практичної роботи: традиційні моделі контролю й опіки виявилися неефективними, а індивідуальні потреби людей вийшли на перший план. Саме в цей період ідеї теорії сильних сторін виявилися надзвичайно актуальними, адже вони дозволяли бачити в кожній людині не об’єкт допомоги, а суб’єкта, спроможного до розвитку та прийняття рішень.

Паралельно активно розгорталися ідеї імпаурменту, спрямовані на розширення прав і можливостей людей, які користуються соціальними послугами. Підтримка автономії, розвиток самостійності, формування навичок ухвалення рішень та самозахисту ставали ключовими компонентами нової філософії соціальної роботи. У такому контексті пошук моделі, що враховуватиме не лише складнощі клієнтів, а й їхній внутрішній потенціал, був логічним і необхідним кроком. Теорія сильних сторін органічно вписалася у ці

суспільні процеси та здобула наукове обґрунтування саме завдяки такій співпраці між реформаторськими ідеями та академічними дослідженнями [38, с. 108].

У центрі цього нового бачення стояла вимога змінити оптику: замість концентрації на патологіях і дефіцитах звернутися до ресурсів, умінь і можливостей клієнта. Такий підхід отримав додаткову підтримку завдяки поширенню у західному академічному середовищі соціального конструктивізму, феміністичної соціальної роботи та концепції якості життя, які акцентували на унікальності особистості та її здатності розвиватися. Базова ідея полягала в тому, що кожна людина вже володіє певним набором ресурсів, і завдання соціальної роботи полягає у створенні умов для їх мобілізації та забезпеченні доступу до необхідної підтримки.

Важливий внесок у розвиток підходів, орієнтованих на сильні сторони клієнтів, зробила Ен Вейк, яка протягом своєї кар'єри працювала над трансформацією традиційної медичної моделі соціальної роботи. Вона пропонувала замість фокусування на проблемах і дефіцитах клієнта використовувати підходи, що підкреслюють його ресурси, потенціал та здатність до саморозвитку. Вейк активно поєднувала ідеї постмодерністської та феміністської думки з концепцією сильних сторін, підкреслюючи значення спільнот та доступу до внутрішніх ресурсів у соціальній роботі.

Наукову основу цих ідей значною мірою розвивав її чоловік, Деніс Салібей, автор численних статей і книги «Перспектива сильних сторін у практиці соціальної роботи». Він систематизував принципи та методи застосування цієї концепції, приділяючи особливу увагу людям, які перебувають у складних життєвих обставинах або зазнають утисків. Салібей підкреслював, що ефективна соціальна робота потребує одночасного усвідомлення слабких і сильних сторін клієнта, а також визнання стійкості і героїзму, з якими він щодня долає труднощі.

Дослідник також відзначав значення роботи не лише з окремими людьми, а й з громадами, вважаючи, що наративні методи та сторітелінг допомагають виявити ресурси, зміцнити відчуття гідності та сформувати позитивну

ідентичність. При цьому він наголошував, що підхід, орієнтований на сильні сторони, не виключає необхідності враховувати проблемні аспекти життя клієнта, що дозволяє застосовувати його комплексно і гнучко.

Дослідження 1990-х років показали, що підхід, орієнтований на сильні сторони, є ефективним у роботі з різними вразливими соціальними групами, зокрема національними та расовими меншинами, а також громадами, які стикаються з соціально-економічними труднощами. Застосування цього підходу у роботі з людьми, які мають проблеми психічного здоров'я, демонструвало позитивний вплив як на їх емоційний стан, так і на перебіг лікування симптомів.

Важливий внесок у теоретичне осмислення підходу зробив американський професор Чарльз Репп, який у 1997 році представив концепцію «Моделі сильних сторін» для кейс-менеджменту клієнтів із важкими та хронічними психічними розладами. Він наголошував на необхідності посилення ресурсів клієнтів і окреслював основні складові ефективного кейс-менеджменту для цієї категорії осіб.

Розробку кейс-менеджменту на основі сильних сторін продовжив Рік Гоша, який у співавторстві з Реппом випустив низку публікацій, що детально описують практики соціальної роботи з клієнтами, орієнтовані не на їхні діагнози, а на ресурси та потенційні можливості.

Таким чином, упродовж 1980-1990-х років сформувався підхід, орієнтований на сильні сторони, який емпірично підтвердив свою здатність покращувати добробут клієнтів, підвищувати їхню віру у власні можливості та сприяти соціальній інтеграції. З часом цей підхід став одним із ключових напрямів розвитку соціальної роботи, що забезпечує більш ресурсо- та потенціало-орієнтовану практику [11, с. 67].

У сучасній соціальній роботі не існує єдиної моделі, що повністю ґрунтувалася б на сильних сторонах клієнта. Натомість різні практичні підходи можуть відноситися до категорії практик, орієнтованих на сильні сторони, якщо їх головним принципом є співпраця між соціальним працівником і клієнтом та переконання, що люди здатні самостійно вирішувати свої життєві проблеми.

Така практика спирається передусім на ідеї імпаурменту, які сьогодні є центральними у міжнародному визначенні соціальної роботи як професійної діяльності.

Підхід, орієнтований на сильні сторони, продовжує активно розвиватися й набувати різних форм у сучасній соціальній роботі. Його застосовують не лише у безпосередній роботі з клієнтами, але й у супервізії соціальних працівників, для забезпечення якості надання соціальних послуг, а також у роботі з групами, організаціями та сім'ями. Головна мета цього підходу полягає у зміцненні здатності клієнта робити вибір, підтримці його незалежності, розвитку стійкості та покращенні загального добробуту.

Для практичного втілення підходу, орієнтованого на сильні сторони, використовують низку методів, що допомагають мобілізувати ресурси клієнта: проведення індивідуальних та групових інтерв'ю, спрямованих на виявлення досягнень і позитивного досвіду; наративні техніки, які дозволяють клієнту переосмислити власну історію через призму успіхів і подолання труднощів; складання карт ресурсів для візуалізації наявних особистих, соціальних та інституційних можливостей; а також формування цілей і планів дій, що базуються на сильних сторонах та є реалістичними і досяжними.

Для ефективного розвитку сильних сторін клієнтів важливі структуровані інтервенції, які передбачають формування позитивних звичок і моделей поведінки, відстеження власних думок і усвідомлений контроль над ними.

В Україні розвиток підходу відбувається останнє десятиріччя. Якщо раніше соціальна робота мала переважно патерналістський характер, то тепер актуалізується орієнтація на партнерство та ресурси клієнтів. У 2015 році міжнародна організація «Пакт» за підтримки USAID реалізувала інтервенцію для жінок у складних життєвих обставинах, яка базувалася на ідеях розвитку самоефективності та резильєнтності. У 2020 році з'явилася програма для батьків дітей з аутизмом, також побудована на підході сильних сторін. В обох випадках результати підтвердили ефективність такого підходу. Після 2022 року в умовах війни гостро постало питання роботи з внутрішньо переміщеними особами,

сім’ями загиблих і поранених, людьми з інвалідністю. У цих обставинах підхід, орієнтований на сильні сторони, стає альтернативою патерналістському і дозволяє формувати позитивну ідентичність, підтримувати «Я-концепцію», визначати досяжні життєві цілі та мобілізувати ресурси для їх реалізації [47, с. 87].

Особливого значення підхід набуває у роботі з сім’ями, які переживають кризу. Наукові дослідження свідчать, що кризи найчастіше виникають у перехідні етапи життєвого циклу сім’ї: створення подружжя, народження дітей, підлітковий вік, вихід дітей з дому, пенсійний вік батьків. У цей час сімейна система стає вразливою, але водночас має можливості розвитку. Відкритість сім’ї як соціальної системи може забезпечувати додаткові ресурси та захисні чинники, проте створює ризики під впливом зовнішніх факторів – війни, економічних втрат, злочинного середовища. Підхід, орієнтований на сильні сторони, дозволяє мобілізувати ресурси сім’ї, зосередитися на її потенціалі та підтримати адаптацію до складних обставин.

Таким чином, наукова розробка проблеми свідчить, що перспектива сильних сторін пройшла довгий шлях від поодиноких ідей до концептуальної моделі соціальної роботи. Вона довела свою ефективність у роботі з уразливими групами, зокрема сім’ями у кризових ситуаціях. Вітчизняний досвід підтверджує, що цей підхід є перспективним і відповідає потребам сучасної соціальної роботи, адже сприяє формуванню резильєнтності, самоефективності та партнерських стосунків між соціальним працівником і сім’єю.

1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «сім’я», «криза», «теорія сильних сторін клієнта»

На початку XXI століття соціальна робота постає як високоформалізована професійна діяльність, що перебуває на перетині гуманітарних, соціальних та прикладних наук. Вона розглядається не лише як набір практичних дій, а як

система, що має свою методологію, філософію, інституційну структуру та місію у суспільстві. Проте шлях до такого усвідомлення був тривалим і складним.

Ще в доінституціональний період, коли саме поняття «соціальна робота» як таке не існувало, допомога нужденним надавалася через родинні кола, кастові зв'язки, релігійні спільноти. Благодійність розглядалася як форма морального або релігійного обов'язку, спрямована на досягнення спасіння, очищення або утвердження гуманістичних ідеалів. У цьому контексті доброчинність була радше актом морального вибору, ніж професійної відповідальності.

Із зростанням соціальних проблем у період індустріалізації, урбанізації та руйнації традиційних форм солідарності виникла потреба у фаховій допомозі, що не зводиться до подачі милостині. Саме у цей період, кінець XIX – початок XX століття, соціальна робота починає набувати рис системного, науково обґрунтованого втручання. Зростаюча складність соціальних викликів, таких як дитяча бездоглядність, злиденність, безробіття, інвалідність, асоціальна поведінка, породжує необхідність у підготовлених фахівцях, здатних не лише «допомогти», а й змінити життєву ситуацію людини.

У сучасному дискурсі соціальна робота визначається як професійна діяльність, що спрямована на розв'язання соціальних проблем, покращення якості життя, зміцнення соціального функціонування індивідів, родин і громад шляхом застосування спеціальних знань, навичок та методів. Це процес системного втручання у соціальне середовище з метою відновлення порушених зв'язків, забезпечення соціальної справедливості, захисту прав людини, підвищення її автономності [19, с. 18].

Серед найбільш цитованих класичних визначень варто навести формулювання Волтера А. Фрідлендера, згідно з яким соціальна робота – це професійна діяльність, заснована на наукових знаннях і навичках у сфері людських взаємин, яка допомагає окремим особам або групам досягати соціального та особистого задоволення і незалежності. Це визначення підкреслює як науковість підходу, так і орієнтацію на соціальну мобільність і самодостатність клієнтів.

Інший дослідник, Ховард Страуп, наголошував на поєднанні методологічної і мистецької складових: соціальна робота – це мистецтво застосування різних ресурсів для задоволення потреб окремої людини, групи та громади шляхом використання наукового методу, що допомагає людям допомагати собі самостійно. У цьому визначенні акцент зроблено на здатності фахівця створити умови для самореалізації людини, а не її залежності від допомоги.

Індійська конференція з соціальної роботи 1957-го року запропонувала дещо ширший підхід: соціальна робота – це діяльність у сфері добробуту, що базується на гуманітарній філософії, наукових знаннях і технічних навичках для допомоги окремим особам, групам або громадам жити багатим і повноцінним життям.

Сучасні глобальні визначення також відображають еволюцію змісту соціальної роботи. Зокрема, Міжнародна федерація соціальних працівників (2014) визначає її як практику, що базується на професійному та академічному підході, спрямовану на соціальні зміни та розвиток, соціальну згуртованість, а також на розширення прав і можливостей людей і їхнє звільнення. Принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності та поваги до різноманіття є центральними для соціальної роботи. Підкріплена теоріями соціальної роботи, соціальних наук, гуманітарних дисциплін та місцевих знань, соціальна робота взаємодіє з людьми та структурами, щоб долати життєві труднощі та підвищувати добробут.

Національна асоціація соціальних працівників США (NASW) визначає соціальну роботу як професію, присвячену допомозі людям функціонувати максимально ефективно у своєму середовищі, підкреслюючи взаємозв’язок між особистісним функціонуванням і соціальними умовами.

Незважаючи на варіативність формулювань, у всіх визначеннях простежується кілька спільних концептуальних орієнтирів:

– соціальна робота – це професійна діяльність;

– вона є науково обґрунтованою та використовує системний підхід;

– її мета – зміцнення соціального функціонування та розвиток автономності клієнта;

– її основними принципами є повага до гідності, соціальна справедливість, правозахист;

– її методологія охоплює інтервенцію, мобілізацію ресурсів, психосоціальну підтримку, експертну оцінку тощо [27, с. 32].

Оскільки соціальна робота визначається як професійна діяльність, що передбачає науково обґрунтоване втручання у складні соціальні ситуації з метою підвищення добробуту, розвиток її реалізаційного потенціалу безпосередньо пов’язаний із впровадженням ефективних технологій.

У межах сучасної соціальної роботи термін «технологія» набуває особливого значення, адже саме він забезпечує місток між теоретичними засадами професії та практикою безпосередньої допомоги. Технології соціальної роботи – це не просто набір технік або процедур, а складна система організованого впливу, що базується на наукових підходах, професійних стандартах та етичних орієнтирах. Їх призначення полягає у реалізації змісту соціальної роботи через конкретні інструменти, які спрямовані на досягнення позитивних змін у житті клієнта, його родини, громади чи суспільства в цілому.

Сутність технологій соціальної роботи полягає у впорядкуванні дій фахівця для досягнення конкретного результату. Йдеться про створення системи дій, що підпорядковуються чітко визначеній меті, логіці, послідовності та науково обґрунтованій структурі. Зміст технологій соціальної роботи розкривається в декількох площинах: теоретичній, процедурній, методичній та етичній. З одного боку, це сукупність підходів, які забезпечують розуміння проблеми; з іншого – це інструментарій для вирішення проблем, що має бути ефективним, адаптивним та безпечним для клієнта.

Ключовим аспектом є те, що соціальні технології мають гуманістичну природу. Вони не є автоматизованим алгоритмом дій, а передбачають творче застосування знань з урахуванням індивідуальної ситуації клієнта, його ресурсів, потреб, контексту середовища. Технологія соціальної роботи завжди пов’язана з

процесом взаємодії – між працівником і клієнтом, між інституціями, між рівнями втручання. Це поєднання мистецтва емпатії, точності діагностики та практичного впливу.

Технології соціальної роботи охоплюють як загальні (наприклад, соціальна діагностика, планування, супровід), так і спеціальні методи, орієнтовані на конкретні категорії клієнтів або типи проблем. При цьому слід пам’ятати, що «технологічність» у соціальній роботі не заперечує індивідуального підходу – навпаки, вона дозволяє систематизувати процес і водночас зберегти гнучкість.

Особливого значення набуває технологічний вимір соціальної роботи в умовах кризових ситуацій – як особистісних, так і соціально-політичних. Війна, внутрішнє переміщення, втрата, дезадаптація – усе це виклики, які вимагають не просто доброї волі, а професійної технології дій. Саме технологічний підхід дозволяє поєднати емпатію з ефективністю, а співчуття – з результативністю. Через впровадження технологій забезпечується не тільки надання допомоги, а й відновлення суб’єктності клієнта, його здатності діяти, приймати рішення, долати труднощі [46, с. 13].

Оскільки технології соціальної роботи спрямовані на ефективне вирішення життєвих труднощів клієнта, особливого значення набуває теорія сильних сторін, яка акцентує увагу не на проблемах, а на можливостях.

Теорія сильних сторін – це концептуальний підхід у соціальній роботі, що ґрунтується на переконанні, що кожна особа, кожна сім’я, кожна громада мають сильні сторони, внутрішні ресурси, досвід подолання труднощів, а також потенціал до зростання, адаптації й змін. Згідно з цим підходом, соціальний працівник не виступає експертом, який «ремонтує» пошкоджену систему, а радше партнером, що допомагає клієнту побачити, зміцнити та використати власні можливості. Центральною категорією тут є віра у здатність клієнта не лише протистояти обставинам, а й реалізувати себе як активного суб’єкта змін.

Теорія сильних сторін клієнта – це не просто концепція допомоги, це світогляд, що змінює оптику соціальної роботи: від фокусування на дефіцитах і проблемах – до визнання внутрішнього ресурсу людини, її здатності до зцілення,

росту і трансформації. У сучасній соціальній роботі ця теорія дедалі частіше сприймається не як додаткова техніка, а як методологічна основа для побудови професійних взаємин з клієнтами. Основоположники підходу (зокрема Денніс Сейлбі) виходили з переконання, що кожна людина має унікальні сили, досвід, знання, цінності й здатності, які можуть стати відправною точкою для змін – навіть у найгостріших кризових обставинах.

На відміну від традиційних моделей допомоги, які концентруються на діагностиці проблем, відхилень чи соціальних ризиків, підхід сильних сторін формує альтернативну логіку: починати не з аналізу слабкостей, а з дослідження життєстійкості. Цей підхід не заперечує наявності труднощів, однак він не дозволяє їм стати визначальними у сприйнятті клієнта. Навпаки – соціальний працівник виступає як уважний слухач, партнер і фасилітатор, який допомагає клієнту помітити власні досягнення, відновити відчуття контролю над життям, визначити наявні ресурси підтримки (родинні, соціальні, культурні, духовні) та реалізувати їх у нових умовах.

Суть теорії сильних сторін полягає у визнанні автономії та гідності клієнта, а також у переконанні, що зміни відбуваються не через тиск або вказівки ззовні, а через усвідомлення власних сил і можливостей. Цей підхід особливо ефективний у роботі з сім’ями в кризових ситуаціях: замість навішування ярликів або пасивного патерналізму, фахівець створює простір, у якому сім’я здатна не лише осмислити власні труднощі, але й побачити горизонти розвитку.

У практиці соціальної роботи теорія сильних сторін втілюється через конкретні методи: фасилітаційні інтерв’ю, ресурсно-орієнтоване планування, мобілізацію громадських мереж підтримки, створення карти сили клієнта, застосування прийомів наративної реконструкції життєвих подій. Це дозволяє не просто «працювати з випадком», а започатковувати процес довготривалого зміцнення життєвих позицій людини чи родини.

Таким чином, теорія сильних сторін – це не техніка, а гуманістична парадигма, що формує нову етику професійної взаємодії, де основою стає не дефіцит, а можливість, не безпорадність, а партнерство, не інструкція, а

підтримка вибору. Саме в цьому полягає її актуальність у сучасному соціальному контексті, що сповнений не тільки викликів, а й водночас – і прихованих потенціалів людської сили [56, с. 59].

Родина у соціальній роботі розглядається не лише як об'єкт допомоги, а як складна система взаємозв'язків, ресурсів і взаємної підтримки, здатна виступати джерелом внутрішньої сили для її членів. Саме тут концепція сильних сторін набуває особливого значення: замість зосередження на проблемах родини – наприклад, кризах, конфліктах чи дезадаптації – фахівець виявляє і активізує ті ресурси, які вже існують у родинній системі. Це можуть бути емоційні зв'язки, традиції, спільний досвід подолання труднощів, духовні цінності, підтримка старших поколінь. У межах теорії сильних сторін родина постає не як сукупність проблем, а як середовище потенціалу, де кожен її член може бути джерелом змін і водночас отримувачем підтримки.

Сім'я в сучасному розумінні – це не лише формальне об'єднання осіб, пов'язаних родинними чи шлюбними зв'язками. Це насамперед соціальна спільнота, що виконує функції первинної соціалізації, емоційної підтримки, догляду, забезпечення безпеки, культурного відтворення та регуляції поведінки. Сім'я є осередком, у якому формується життєвий світ людини, її уявлення про норми, цінності, моделі взаємодії, адаптивні стратегії, а також механізми подолання труднощів. Саме тому вона виступає ключовим фокусом професійної уваги соціальної роботи.

У соціальній роботі сім'я розглядається як цілісна система, яка може перебувати у кризі, але водночас має внутрішні ресурси для відновлення. Фахівці працюють не лише з окремими членами родини, а з усією системою її взаємин, динаміки, ролей, зв'язків і прихованих напружень. Особливе значення надається діагностиці зовнішніх і внутрішніх чинників, що порушують функціонування сім'ї: від соціально-економічних проблем (безробіття, міграція, житлова невлаштованість) до міжособистісних конфліктів, насильства, втрати довіри, залежностей, розлучень тощо.

Водночас сучасні підходи в соціальній роботі відходять від стигматизації «проблемних родин», натомість акцентують увагу на пошуку сильних сторін сім'ї, її потенціалу до самовідновлення, здатності до мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів, збереження емоційної цілісності навіть в умовах кризи. Сім'я розглядається не лише як об'єкт втручання, а як партнер у процесі змін, де кожен її член має право бути почутим, підтриманим та залученим до прийняття рішень.

У фокусі соціальної роботи родина постає не як інституція, а як жива структура соціальних стосунків, у якій взаємодіють досвід, любов, біль, вразливість і сила. Це той мікросвіт, що формує макросвіт людських відносин, і тому робота з родиною – це завжди більше, ніж робота з проблемами; це інвестиція у стійкість, розвиток і гуманність суспільства загалом.

Сім'я в системі соціальної роботи розглядається як базове середовище розвитку особистості, осередок підтримки, захисту та соціалізації. Проте в умовах соціально-економічної нестабільності, збройного конфлікту, внутрішнього переміщення чи втрати житла родина нерідко потрапляє у стан кризи – глибокого дестабілізаційного процесу, що порушує її здатність виконувати функції захисту та турботи [32, с. 80].

Криза у соціальній роботі розглядається як глибоке порушення рівноваги між потребами людини (чи сім'ї) та її можливостями ці потреби задовольнити у звичний спосіб. Це переломний момент у житті особистості або соціальної групи, коли наявні стратегії поведінки втрачають ефективність, а психологічна стабільність, соціальна активність та взаємодія з оточенням зазнають істотного ослаблення. Криза може бути зумовлена як внутрішніми обставинами – хворобою, втратою члена родини, розлученням, – так і зовнішніми, такими як війна, економічна дестабілізація, вимушене переміщення, втрата житла чи роботи.

Сутність кризи полягає в її потенціалі до радикальної трансформації. Це ситуація, яка водночас є загрозою і шансом. З одного боку, вона супроводжується сильними емоційними реакціями – тривогою, страхом, розгубленістю, апатією; з іншого – може стати точкою відліку для розвитку

нових механізмів адаптації, зростання і переоцінки цінностей. Саме тому в соціальній роботі криза не трактується винятково як негативне явище. Навпаки – вона є об’єктом професійного втручання, завдяки якому фахівець допомагає особі або родині не лише подолати гострий стан, а й знайти в собі сили для оновлення.

У професійній діяльності соціального працівника важливо своєчасно розпізнати ознаки кризи та відрізнити її від хронічних чи латентних станів дезадаптації. Криза завжди має динамічний характер: вона розгортається у часі, проходячи фази нагнітання напруження, загострення і, за наявності підтримки, поступового виходу. У цьому процесі ключову роль відіграють такі технології, як кризове консультування, фасилітаційна підтримка, мобілізація ресурсів особистості, робота з соціальним середовищем. Особливої ваги ці втручання набувають у роботі з сім’ями внутрішньо переміщених осіб, демобілізованих ветеранів, родинами загиблих військовослужбовців, людьми з досвідом насильства або втрати [8, с. 11]. Криза – це не лише виклик, а й цінний момент змін, що відкриває перед соціальним працівником можливість вивести клієнта з деструктивного стану через активізацію внутрішніх і зовнішніх ресурсів, шляхом емпатійного діалогу, супроводу, посередництва та створення безпечного простору для відновлення гідності й самозарадності.

Таким чином, уточнення ключових понять дослідження слугує важливим концептуальним підґрунтям для подальшого розгляду методологічних орієнтирів наукового аналізу. Саме чітке розуміння змісту таких категорій, як соціальна робота, технології соціальної роботи, сім’я, криза та теорія сильних сторін клієнта, відкриває можливість для формування цілісної наукової позиції щодо подальшого дослідження й осмислення проблематики підтримки сімей у кризі.

1.3. Принципи та методи дослідження використання теорії сильних сторін у соціальній роботі з сім'ями у кризі

Наукове пізнання постає як особлива сфера професійної діяльності, спрямована на здобуття та впорядкування об'єктивних знань про навколишню дійсність. Його значення полягає не лише в описі чи поясненні явищ, а й у створенні методологічної основи, яка визначає принципи, методи й прийоми дослідницької роботи. Саме завдяки цьому наука перетворюється на цілісну систему, здатну не лише генерувати нові ідеї, але й надавати інструменти для їх практичного застосування.

Невід'ємним елементом будь-якого наукового процесу є методологія, яка виступає своєрідним каркасом дослідження, визначаючи його внутрішню структуру та логіку. Саме завдяки чітко сформованій методологічній основі дослідник отримує можливість вибудувати послідовну систему наукового пошуку, що охоплює всі етапи – від початкового визначення актуальності проблеми до формування обґрунтованих висновків. Методологія не лише задає загальний напрям руху, а й допомагає уникнути хаотичності, забезпечуючи чіткість формулювань, правильність логічних побудов і наукову дисципліну дослідницького процесу [7, с. 19].

У межах будь-якого дослідження вона задає орієнтири для побудови наукового пошуку: від вибору об'єкта та предмета вивчення до визначення способів збору й аналізу інформації, необхідної для отримання достовірних результатів. Фактично методологія виконує функцію своєрідної карти, яка допомагає досліднику рухатися у складному просторі теоретичних понять та емпіричних даних, розуміти, які кроки є першочерговими, а які потребують додаткового уточнення чи перегляду. Вона охоплює весь комплекс інструментів, підходів і принципів, які забезпечують системність і впорядкованість дослідження.

У цьому сенсі методологія гарантує логічність і послідовність кроків, що особливо важливо, коли йдеться про складні соціальні процеси, зокрема роботу з сім'ями у кризі, де кожен елемент аналізу повинен спиратися на ретельно

підібрану наукову базу. Чітко визначені методологічні засади підвищують точність та обґрунтованість результатів, дозволяють мінімізувати помилки інтерпретації та суб'єктивні упередження, які можуть виникати у процесі збору або аналізу інформації. Методологічна послідовність забезпечує надійність отриманих даних та створює умови для їх критичного співставлення з іншими науковими підходами чи практичними спостереженнями.

Важливою складовою методології є також її здатність забезпечувати відтворюваність результатів, що є ключовим критерієм науковості будь-якого дослідження. Завдяки чіткому опису методів, процедур і логічних операцій інші дослідники можуть повторити дослідження або використати його як основу для подальших робіт, що сприяє накопиченню наукового знання та розвитку відповідної галузі. Це особливо актуально у соціальній роботі, де практична значущість результатів безпосередньо залежить від їхньої наукової виваженості та підтверджуваності.

Застосування продуманої методології дозволяє уникнути суб'єктивних похибок, дотримуватися принципів наукової етики й високих стандартів дослідницької якості. Саме тому методологія стає запорукою валідності будь-якого дослідження, особливо у сфері соціальної роботи, де вирішальним є врахування множини соціальних факторів і дотримання гуманістичних орієнтирів. Такий підхід відкриває можливість для формування науково обґрунтованих висновків та практичних рекомендацій, що безпосередньо впливають на розвиток соціальної практики.

Об'єктивний метод у даному дослідженні виступає важливим інструментом забезпечення наукової достовірності та валідності результатів. Його сутність полягає у прагненні дослідника уникати суб'єктивних упереджень, особистих оцінок чи емоційного впливу, спираючись виключно на фактичні дані та перевірену інформацію. Застосування цього підходу дозволило розглядати феномен соціальної роботи з кризовими сім'ями не як сукупність індивідуальних вражень чи випадкових спостережень, а як об'єктивно окреслену сферу з чіткими тенденціями та закономірностями. У межах теми дослідження об'єктивний

метод дав можливість зафіксувати реальні прояви кризових обставин, визначити їхній вплив на функціонування сімей та простежити, як у цих умовах реалізується теорія сильних сторін. Саме завдяки цьому стало можливим зробити висновки, які ґрунтуються на перевірених фактах, а не на оціночних судженнях, що підвищує наукову вагомість отриманих результатів і забезпечує їх практичну значущість для соціальної роботи.

Історичний метод у даному дослідженні виступає засобом глибшого розуміння соціальної роботи як професійної практики, що розвивалася під впливом суспільних трансформацій. Його сутність полягає у вивченні явищ у їх часовій динаміці та культурно-соціальному контексті, що дозволяє виявити причинно-наслідкові зв’язки між минулим і сучасністю. Застосування цього підходу дало можливість простежити, як змінювалися форми підтримки сімей у кризі – від традиційної благодійності та патерналістських моделей допомоги до науково обґрунтованих практик, орієнтованих на мобілізацію сильних сторін клієнта. Історичний метод дозволив не лише систематизувати внесок провідних науковців у становлення теорії сильних сторін, а й показати, як попередній досвід соціальної роботи в умовах воєнних конфліктів, соціальних потрясінь та кризових явищ може бути адаптований до сучасних українських реалій. У такий спосіб цей метод забезпечив історичну перспективу аналізу, що стала необхідним підґрунтям для подальшого осмислення ефективності застосування ресурсно-орієнтованого підходу у підтримці сімей, які переживають кризу.

Системний підхід у цьому дослідженні відіграє ключову роль, оскільки дозволяє розглядати сім’ю не як механічну сукупність окремих індивідів, а як цілісний соціальний організм, усі елементи якого перебувають у постійній взаємодії. Такий підхід надає можливість відійти від поверхневого аналізу окремих поведінкових реакцій чи індивідуальних труднощів та звернутися до глибинної структури сімейних процесів, де кожен член родини впливає на інших, а зміни в одному елементі неминуче спричиняють трансформації у всій системі. Це сприяє цілісному розумінню того, як функціонує сім’я у кризі, і чому для подолання труднощів необхідно працювати не з окремим членом, а з усім

сімейним оточенням.

Його сутність полягає у визнанні численних взаємозв’язків між складовими елементами, що формують сімейну структуру, організовують її життєдіяльність та визначають здатність родини адаптуватися до складних обставин. У межах системного підходу сім’я сприймається як динамічне утворення, яке постійно змінюється під впливом внутрішніх потреб, зовнішніх обставин та життєвих подій. Тому будь-яка криза не є локалізованою проблемою лише однієї особи – вона торкається всієї структури: змінює баланс відповідальності, впливає на ролі, спричиняє необхідність перегляду меж, а також змінює способи комунікації між членами родини.

Використання системного підходу дало змогу побачити, що криза у родині ніколи не є ізольованим явищем. Вона зачіпає всю систему взаємин, порушує усталені механізми підтримки, змінює характер емоційної взаємодії та підриває сімейну згуртованість. У таких умовах будь-які труднощі, які на перший погляд можуть здаватися незначними, можуть провокувати ланцюгову реакцію змін, охоплюючи всі рівні сімейного функціонування – від індивідуальних переживань до загальної атмосфери в родинному середовищі. Це відкриває можливість для глибшого аналізу і дозволяє соціальному працівнику усвідомити складність і багаторівневість процесів, що відбуваються у кризовій сім'ї.

У межах дослідження системний підхід забезпечив комплексний аналіз як внутрішніх ресурсів сім’ї, таких як довіра, згуртованість, емоційна взаємодія та здатність до підтримки, так і зовнішніх чинників, які безпосередньо впливають на її стійкість. До них належать соціальні інституції, освітні установи, громада, культурні практики, а також матеріальні умови, що визначають можливості сім’ї долати складні ситуації. Завдяки цьому стало можливим не лише описати проблеми, а й виявити потенціал, на якому може ґрунтуватися допомога.

Саме через поєднання системного бачення та теорії сильних сторін стало можливим виявити потенціал не лише окремого члена родини, а й усієї сім’ї як єдиної системи, здатної до відновлення, адаптації та розвитку. Теорія сильних сторін акцентує увагу на позитивних можливостях, внутрішніх ресурсах та

набутих компетенціях родини, а системний підхід допомагає побачити, як ці ресурси взаємодіють між собою й формують основу для подолання кризи. У сукупності ці два підходи створюють методологічний фундамент для розробки ефективних стратегій соціальної роботи, спрямованих на активізацію сімейного потенціалу, відновлення внутрішніх зв'язків, гармонізацію взаємодії та мобілізацію підтримки з боку соціального середовища [63, с. 122].

Таким чином, результати першого розділу засвідчують, що проблема використання теорії сильних сторін у соціальній роботі з сім'ями у кризі має глибокі історичні й наукові витоки, а також значний практичний потенціал для сучасних умов. У ході аналізу було окреслено еволюцію соціальної роботи від патерналістських моделей допомоги до ресурсно-орієнтованих підходів, що акцентують на мобілізації внутрішніх можливостей клієнтів. Уточнення ключових понять – «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «сім'я», «криза», «теорія сильних сторін клієнта» – дало змогу сформувати чітке концептуальне підґрунтя для подальшого дослідження. Розглянуті методологічні орієнтири – об'єктивний, історичний і системний методи – забезпечили комплексність, достовірність та цілісність аналізу. Завдяки цьому було створено міцну основу для розробки науково обґрунтованих висновків і практичних рекомендацій щодо впровадження теорії сильних сторін у соціальну роботу з кризовими сім'ями, що особливо актуально в умовах сучасних соціальних викликів, спричинених війною та кризовими явищами в суспільстві.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ СИЛЬНИХ СТОРІН У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З СІМ'ЯМИ У КРИЗІ

2.1. Сім'я у кризі, як клієнти соціальної роботи

Сім'я є фундаментальним соціальним інститутом, що існує в кожному суспільстві, виконуючи роль основної ланки соціалізації, емоційної підтримки та економічної співпраці. Зазвичай вона складається з осіб, пов'язаних кровними узами, шлюбом або юридичними відносинами, проте її структура та функції варіюються залежно від культури й історичного періоду. Як зазначають Ламама та Рідман, саме в сім'ї людина робить перші кроки, переживає радощі й смутки, а згодом залишає її, щоб зіткнутися зі світом. З часом сутність сім'ї зазнала значних змін під впливом соціально-економічних та культурних трансформацій.

Історично структура сім'ї була глибоко інтегрована в комунальне життя, без чіткої межі між родиною та громадою. Як зазначає Ґідденс А., сім'ї створювалися для задоволення різноманітних потреб, зокрема емоційних, психологічних та потреб у безпеці. Вони виступали головними агентами соціалізації, готуючи індивіда до життя в суспільстві. За словами Окойє П., сім'я є важливим зв'язком між поколіннями, що передає традиції, цінності та соціальні очікування. Основні функції сім'ї, визначені Л. Анастасією, охоплюють емоційну підтримку й захист, соціалізацію та виховання, економічну співпрацю, надання соціального статусу, репродукцію та регуляцію сексуальної поведінки [38, с. 108].

Одним із найважливіших чинників, що впливали на сімейні моделі в минулому, були економічні міркування. За твердженням Застроу, великі сім'ї були життєво необхідними для аграрних суспільств, оскільки забезпечували необхідну робочу силу для обробітку землі, догляду за худобою та виконання хатніх завдань. У традиційних умовах діти розглядалися як активи, що робили

внесок у трудові ресурси, гарантували економічне виживання родини. Крім того, члени розширеної сім'ї відігравали важливу роль у забезпеченні безпеки й захисту, особливо в регіонах, схильних до міжгромадських конфліктів і земельних суперечок.

Проте сучасна епоха принесла глибокі зміни у традиційну сімейну структуру. Індустріалізація, урбанізація та глобалізація істотно трансформували ролі й очікування всередині родини. Вплив західної культури, міграція з села до міста, зміни економічних умов і зростання участі жінок у трудовій сфері спричинили відхід від систем розширених сімей. На відміну від минулого, коли дітей виховували колективно старші родичі, багато сучасних сімей, особливо у міських умовах, функціонують як нуклеарні осередки з обмеженою зовнішньою підтримкою.

Разом із модернізацією трансформувалися й сімейні функції. Люкстон підкреслює, що економічні та соціальні зміни призвели до переосмислення батьківських ролей, причому деякі батьки стикаються з труднощами у поєднанні професійних і сімейних обов'язків. Традиційна модель матері-домогосподарки та батька-годувальника стає дедалі менш поширеною. Багато батьків сьогодні або не усвідомлюють, або не можуть виконати очікувані від них батьківські функції через робоче навантаження, фінансові труднощі чи відсутність належних орієнтирів.

Ці зміни спричинили занепокоєння щодо нестабільності сім'ї та її наслідків для суспільства. Хараламбос і Холборн зазначають, що зростання рівня розлучень, поширення співжиття до шлюбу, збільшення кількості неповних сімей та домогосподарств з однією особою свідчать про відхід від традиційних моделей сімейної організації. Такі тенденції викликають занепокоєння стосовно їхнього довгострокового впливу на розвиток дітей, суспільну згуртованість і загальне благополуччя. Деякі науковці вважають, що ці трансформації спричинили занепад сімейних цінностей, що, у свою чергу, відображається у зростанні соціальних проблем, таких як підліткова злочинність, психічні розлади та занедбання літніх людей. Інші ж дослідники переконані, що такі зміни є

відображенням еволюційної природи суспільства і мають сприйматися як складова поступу [68, с. 228].

Наприклад, поширення неповних сімей часто пов’язують з економічними труднощами, зміною гендерних ролей та трансформаціями культурних установок щодо шлюбу й сімейного життя. Одні розглядають це як позитивний процес, що сприяє розширенню прав і можливостей індивідів, інші ж – як чинник соціальної дезінтеграції. Подібним чином, зростання кількості жінок, які стають основними годувальницями, кидає виклик традиційним гендерним ролям, змінює динаміку сімейних відносин і подекуди призводить до конфліктів у домогосподарствах. Традиційна патріархальна система, де чоловік виступав єдиним утримувачем, поступово відходить у минуле, що зумовлює нові форми розподілу влади та необхідність адаптації всередині сімей.

Історично сімейні структури здебільшого мали розширений характер, коли кілька поколінь жили разом, а їхні члени залежали один від одного у питаннях підтримки та забезпечення основних життєвих потреб. Така спільна сімейна система сформувалася в минулому як відповідь на необхідність колективного виконання сімейних обов’язків і задоволення економічних та соціальних потреб. У таких умовах ролі членів родини були чітко визначені, а спільне проживання забезпечувало безпеку, турботу та розподіл відповідальності. Розширена сім’я не була лише вибором, а радше необхідністю, адже саме вона гарантувала соціальну згуртованість та економічну стабільність у суспільствах, де кровні зв’язки мали особливу цінність.

Однак у сучасному суспільстві сімейні структури зазнали значних трансформацій під впливом різноманітних соціальних, економічних і культурних чинників. Концепція нуклеарної сім’ї – що складається лише з батьків та їхніх дітей – набула більшої поширеності, поступово витісняючи розширені сімейні форми. Цей зсув був зумовлений процесами індустріалізації, урбанізації, модернізації та глобалізації. Ґідденс пов’язує ці зміни з низкою чинників, зокрема з поширенням західної культури та її наголосом на романтичному коханні, яке раніше було маловідомим у багатьох суспільствах.

Додатково, розвиток централізованих урядів змінив роль сім'ї, інтегруючи людей у національні політичні та економічні системи та зменшуючи вплив родинних зв'язків.

Міграція також відіграла вирішальну роль у зміні сімейних структур. Масові переміщення з сільських територій у міста призвели до ситуацій, коли чоловіки виїжджають на заробітки у міські центри, залишаючи своїх рідних у сільській місцевості. У випадках, коли нуклеарні сім'ї переїжджають до міста, зв'язки з розширеною родиною та родинними мережами часто слабшають. Географічна роз'єднаність родини зумовила зниження рівня опори на родичів у питаннях догляду за дітьми, емоційної підтримки та економічної допомоги.

За словами Окойє, процеси індустріалізації та модернізації ще більше послабили значущість розширеної сім'ї. З посиленням поділу праці багато сімейних обов'язків, які колись виконувалися вдома, нині перекладаються на зовнішні інституції чи спеціалістів. Дитячі садки, будинки для людей похилого віку та професійні консультанти перебрали на себе ті ролі, які традиційно виконували члени великої родини. Цей зсув трансформував функції сім'ї, створюючи труднощі у здійсненні батьківського виховання та нагляду за дітьми.

Гараламбос і Холборн наголошують, що домогосподарства з подвійним доходом, де обидва батьки працюють поза домом, стикаються зі значним браком часу, що ускладнює ефективне батьківство. Цей дефіцит часу стає не просто побутовою незручністю, а чинником, який прямо впливає на якість сімейної взаємодії, оскільки батьки змушені розриватися між професійними зобов'язаннями, домашніми справами та потребами дітей. В умовах такого напруженого ритму життя дорослі часто відчувають виснаження, втому та емоційне перевантаження, що, у свою чергу, знижує їхню здатність приділяти дітям достатньо уваги, емоційної турботи й тепла. Брак часу стає хронічною проблемою, яка поступово формує новий стиль сімейного життя, де спілкування та взаємодія відсуваються на другий план [60, с. 116].

У результаті діти мають менше можливостей отримати підтримку від родичів, оскільки батьки часто не встигають організувати додаткове сімейне

коло спілкування або підтримувати тісні контакти з іншими членами родини. Сімейна мережа, яка традиційно виступає важливим ресурсом для виховання, емоційної стабільності та соціалізації, поступово звужується. Діти дедалі рідше отримують можливість звернутися за порадою, відчути залученість старших поколінь або просто мати поруч когось, хто готовий вислухати чи підтримати. Для багатьох родин це означає, що звичні механізми соціально-емоційної взаємодії порушуються, а їхнє середовище стає менш ресурсним та менш захищеним.

У таких умовах діти стають більш вразливими до занедбаності чи навіть насильства, причому не лише у відкритих формах, а й у прихованих, емоційно-психологічних. Батьки, які не мають достатньо часу, часто пропускають ранні сигнали змін у поведінці дітей, не одразу помічають труднощі у навчанні або ознаки емоційного виснаження. Крім того, постійна відсутність дорослого поруч у години після школи чи у вечірній час створює ризики для потрапляння дітей у небезпечні ситуації або під вплив негативного оточення. Водночас емоційна дистанційність, зумовлена браком часу, може викликати у дітей відчуття непотрібності, самотності та фрустрації, що також є формою психологічної занедбаності.

Кілька ключових тенденцій характеризують сучасні сімейні структури. Рівень розлучень зріс, що спричинило збільшення кількості сімей з одним із батьків. Поширеними стають змішані сім’ї, утворені через повторні шлюби. Домогосподарства з подвійним доходом нині стали нормою, що відображає економічний тиск, який змушує обох батьків працювати. Розширені сім’ї поступово зникають, натомість посилюється індивідуалізм. Крім того, у багатьох культурах дедалі більше прийняття знаходять сім’ї з одностатевих шлюбів та співжиття без офіційного оформлення. Ці зміни у структурі та функціях сім’ї створили нові виклики, що впливають на стабільність родини, емоційне благополуччя та суспільну згуртованість.

Попри те, що модернізація принесла економічні та соціальні здобутки, вона також переосмислила сімейні ролі, обов’язки та взаємини. Занепад системи

розширеної сім’ї призвів як до нових можливостей, так і до труднощів, що позначається на стилях батьківства, міжпоколіннєвій підтримці та загальному добробуті сім’ї. Для розуміння впливів сучасних сімейних трансформацій на суспільство необхідно глибоке усвідомлення цих змін.

Модернізація принесла суттєві зміни у структури та функції сім’ї, що часто призводить до різних криз. У міру трансформації суспільних норм і цінностей щодо шлюбу та розлучення спостерігається помітне зростання кількості розлучень. Розлучення може спричиняти серйозні емоційні страждання для всіх членів родини, особливо для дітей, які можуть відчувати розгубленість, провину та невпевненість. Окрім цього, розлучення часто призводить до фінансової нестабільності через юридичні витрати та необхідність утримувати окремі домогосподарства.

Зміни, характерні для сучасної сім’ї, іноді супроводжуються проблемами зловживання психоактивними речовинами, що негативно впливає на динаміку та стабільність сімейних відносин. Дослідження доводять, що тиск сучасного життя – включно з впливом соціальних мереж, високими академічними очікуваннями щодо дітей та економічними невизначеностями – може сприяти виникненню проблем із психічним здоров’ям як у батьків, так і в дітей. Посилення стресу та відсутність міцних мереж сімейної підтримки нерідко підштовхує людей до нездорових способів подолання труднощів, зокрема через алкоголь чи наркотики.

Виховання дітей у сім’ях з одним із батьків створює величезні труднощі. Самотні батьки часто стикаються з фінансовими проблемами через обмеженість одного джерела доходу, що може призводити до бідності та зниження доступу до необхідних ресурсів. Вони також зазнають високого рівня стресу та виснаження, оскільки змушені одночасно поєднувати роботу і виховання дітей.

Діти, які зростають у неповних сім’ях, нерідко переживають емоційні та поведінкові труднощі через відсутність одного з батьків, що позначається на їхньому психологічному благополуччі та навчальних успіхах. Урбанізація та зростання мобільності призвели до руйнування традиційних систем сімейної

підтримки, через що члени сімей усе частіше відчувають ізоляцію. Догляд за літніми батьками перетворився на емоційний і фінансовий тягар, адже географічна віддаленість ускладнює цю турботу. Крім того, вона позбавила молодих батьків можливості отримувати поради та підтримку, якими вони зазвичай користувалися в минулому.

Змішані сім'ї, у яких співіснують вітчими, мачухи та зведені брати й сестри, також стикаються з суттєвими викликами. Труднощі у пристосуванні до нових ролей і відносин можуть призводити до конфліктів у родині. Напруження між зведеними братами й сестрами, а також між дітьми та вітчимами чи мачухами часто створює нестабільну домашню атмосферу, що ускладнює сімейні взаємини [57, с. 91].

Подібні проблеми виникають і в нетрадиційних сімейних формах – таких як сім'ї з одностатевими батьками чи батьками, які проживають у співжитті без офіційного шлюбу. Такі родини нерідко стикаються із соціальною стигматизацією та дискримінацією, що може негативно позначатися на психічному здоров'ї та емоційному добробуті як батьків, так і дітей. Це також може створювати проблеми ідентичності та труднощі з прийняттям з боку однолітків.

Подолання цих криз вимагає комплексних систем підтримки, серед яких – послуги з охорони психічного здоров'я, програми фінансової допомоги та політики, спрямовані на забезпечення добробуту сімей. У сучасних умовах такі системи стають не розкішшю, а необхідністю, оскільки саме вони здатні компенсувати ті прогалини, які виникають у періоди високої напруги та соціальної нестабільності. Сім'ї, що переживають кризу, потребують не лише емоційної підтримки, але й практичних інструментів для відновлення рівноваги: від можливості отримати психологічну консультацію – до доступу до матеріальної допомоги чи соціальних сервісів. Комплексність підтримки означає, що жоден із цих компонентів не може бути ефективним окремо, адже лише у взаємодії вони створюють умови для реального покращення ситуації.

Послуги з охорони психічного здоров'я набувають особливої ваги,

оскільки кризи, які переживає сім’я, майже завжди супроводжуються сильними стресами, емоційним виснаженням, внутрішніми конфліктами та почуттям безпорадності. Кваліфікована психологічна допомога допомагає членам родини краще розуміти власні переживання, визначати джерела напруги та опановувати навички подолання стресу. Паралельно важливою є фінансова підтримка, адже економічні труднощі часто стають каталізатором сімейних конфліктів, підсилюють відчуття нестабільності та створюють додаткову напругу, яка ускладнює вирішення інших проблем. Державні програми матеріальної допомоги, пільги, соціальні виплати і підтримка з боку громади можуть стати тим ресурсом, що дозволяє сім’ї відновити базове відчуття безпеки.

Не менш значущими є політики, спрямовані на забезпечення добробуту сімей – вони створюють загальну рамку, у межах якої відбувається організація та функціонування систем соціальної підтримки. Завдяки таким політикам закладаються механізми, що гарантують доступність послуг, визначають стандарти їх надання та спрямованість на конкретні потреби сімей у кризі. Це можуть бути програми щодо розвитку батьківських компетентностей, зниження рівня насильства в сім’ї, підтримки дітей у складних життєвих обставинах чи забезпечення зайнятості батьків.

Соціальні працівники можуть відігравати ключову роль у цьому процесі, оскільки саме вони стають безпосередніми провідниками між сім’єю та системою соціальної підтримки. Їхня діяльність охоплює широкий спектр завдань: від надання індивідуального консультування та емоційної підтримки – до адвокації інтересів сімей у різних інституціях, допомоги в отриманні соціальних послуг, координації міжвідомчих взаємодій. Соціальні працівники здатні не лише оцінити потреби родини, але й розробити реалістичні стратегії інтервенцій, які допомагають сім’ям долати виклики, стабілізувати внутрішні процеси та формувати більш передбачуване і гармонійне життєве середовище.

Сучасні сім’ї стикаються з різноманітними кризами, що загрожують їхній стабільності та здатності виконувати функції соціальних осередків. Джерелами цих криз виступають економічні труднощі, психологічні виклики та соціальні

зрушення, спричинені модернізацією. Соціальна робота відіграє ключову роль у допомозі родинам долати ці проблеми та відновлювати баланс у їхньому житті.

Серед найбільш відчутних факторів є економічні труднощі – зростання вартості медичних послуг, освітніх витрат та житлових кризових ситуацій, що значно посилює фінансовий тиск на родини. Паралельно швидкі культурні й технологічні зміни призвели до поглиблення міжпоколіннєвих розривів, через що виникають конфлікти між батьками та дітьми щодо цінностей, стилю життя та поведінкових очікувань [2, с. 54].

Не менш актуальною проблемою є баланс між роботою та сімейними обов'язками. Стрес від необхідності поєднувати професійну діяльність із вихованням дітей та підтриманням сімейних стосунків стає однією з головних загроз для родинного добробуту. Коли обидва батьки працюють на повну ставку, вони часто не можуть приділити достатньо часу дітям і партнерам, що призводить до емоційної дистанції та напруженості у відносинах.

Подібний тиск часто стає причиною вигорання, конфліктів і послаблення сімейних зв'язків. Водночас зміна гендерних ролей у сучасних сім'ях, коли традиційні очікування стикаються з новими уявленнями про рівність та розподіл відповідальності, нерідко провокує конфлікти між подружжям.

Професія соціального робітника зосереджена на благополуччі сімей, адже саме вони становлять основу суспільства. Стабільність родинного осередку безпосередньо впливає на добробут суспільства.

Соціальні працівники, які спеціалізуються на роботі з сім'ями, відіграють ключову роль у поліпшенні умов життя родин шляхом посередництва у кризових ситуаціях і надання необхідних інтервенцій. Незалежно від обраної стратегії, головною функцією соціальної роботи є підтримка гармонійних сімейних відносин, зміцнення позитивних цінностей, сприяння особистісному розвитку та забезпечення загального добробуту сімей.

Одним із ключових підходів у соціальній роботі є сімейно-орієнтована практика, яка розглядає індивіда в контексті його найближчого оточення та ширших соціальних систем. Такий підхід передбачає взаємодію з інституціями,

що впливають на життя сім’ї, зокрема зі школами, службами захисту дітей, медичними установами та навіть пенітенціарними закладами. Завдяки співпраці з цими системами соціальні працівники можуть забезпечити сім’ям всебічну підтримку у складних життєвих обставинах.

Інтервенції соціальної роботи спрямовані на відновлення стабільності сімей та підвищення їхнього загального добробуту через широкий спектр послуг. До них належать: проведення комплексних оцінок потреб, надання емоційної підтримки, забезпечення доступу до ресурсів, сприяння вирішенню конфліктів, адвокація прав сімей, практична допомога, а також освітні програми. Важливим елементом є й подальший супровід, що дає змогу сім’ям зберігати стійкість у довгостроковій перспективі.

Соціальні працівники відіграють ключову роль у формуванні здорових сімейних стосунків та зміцненні соціальної тканини суспільства, професійно втручаючись у проблеми родин. Їхня діяльність є необхідною умовою того, щоб сім’ї не лише долали кризи, а й могли розвиватися та реалізовувати свій потенціал у викликах сучасного життя.

2.2. Специфіка використання теорії сильних сторін у соціальній роботі

Підхід, орієнтований на сильні сторони, ґрунтується на розумінні, що соціальна робота є насамперед співпрацею та налагодженням взаємин між фахівцем і клієнтом. Центральною ідеєю виступає віра у здатність людини самостійно подолати труднощі, якщо вона отримає достатньо підтримки, прав і можливостей, а також відчуватиме, що її рішення визнаються і підкріплюються соціальним оточенням. Такий підхід зміщує акцент від патерналістського втручання до створення умов, у яких клієнт може проявляти активність і впливати на власне життя.

Дослідження Керол Олівер підкреслюють, що ресурсно-орієнтована практика охоплює підтримку самовизначення клієнтів, забезпечення доступу до внутрішніх і зовнішніх ресурсів та формування збалансованого бачення ситуації.

Ці засади вона описує як «три F»: сталість і надійність у роботі (Firm), справедливість у ставленні до клієнта (Fair) та дружність і відкритість у співпраці (Friendly). У такий спосіб соціальний працівник не лише виконує професійну роль, а й вибудовує атмосферу взаємної довіри [30, с. 102].

Важливим є баланс між підтримувальною та директивною роллю фахівця. З одного боку, він має залишатися союзником клієнта, відкритим, неупередженим, готовим визнавати людину активним суб'єктом змін. З іншого – соціальний працівник не відмовляється від власних професійних повноважень, застосовуючи їх тоді, коли це потрібно для спрямування процесу чи захисту інтересів клієнта. Така подвійна позиція допомагає уникнути як надмірного контролю, так і безпорадності клієнта у процесі втручання.

Джонатан Левіт звертає увагу на ще один принцип цього підходу – формування позитивної ідентичності. Йдеться про процес зміцнення внутрішньої впевненості у власних можливостях, який тісно пов'язаний із концепцією життєстійкості. Соціальний працівник у цьому контексті має підтримувати переконання, що навіть після значних потрясінь клієнти здатні не лише відновитися, а й розвинутися, досягнувши бажаного рівня життєвого успіху. Така позиція підтверджується низкою сучасних досліджень, які доводять: ресурсний підхід сприяє підвищенню стійкості та відкриває нові можливості для розвитку попри кризові обставини.

Чарльз Репп, Деніс Салібей та Патрік Саліван подали власне бачення підходу, орієнтованого на сильні сторони, наголошуючи на його принципових відмінностях від інших моделей соціальної роботи. На їхню думку, центральним є акцент на цілях, які визначає сам клієнт. Саме він має право окреслювати бажаний результат, а соціальний працівник лише підтримує його у визначенні реальності та досяжності цих цілей. Така орієнтація формує у людини відчуття автономії та відповідальності за власний життєвий шлях.

Важливу роль автори надають і ресурсам середовища. Йдеться про те, що довкола клієнта завжди існують люди, інституції, громади чи організації, які можуть стати джерелом підтримки. Завдання соціального працівника полягає у

вмінні побачити ці можливості, налагодити зв’язки, переадресувати клієнта до відповідних структур і допомогти сформувати навколо нього мережу соціальних відносин.

Окремим положенням виступає методологічний плюралізм. Підхід, орієнтований на сильні сторони, не замикається у межах однієї техніки чи моделі, а пропонує широкий спектр методів, які можна адаптувати до конкретної ситуації. Це дозволяє соціальному працівникові бути гнучким, відкритим до експериментів і водночас діяти у межах професійних стандартів [36, с. 27].

Вагомим елементом є ідея значимого вибору. Клієнт визнається єдиним експертом у питаннях, що стосуються його життя. Саме за ним залишається остаточне рішення, а функція соціального працівника полягає у тому, щоб розширити спектр можливих варіантів, допомогти оцінити їхні ризики та переваги і підкріпити віру у правильність обраного шляху.

У такому баченні підхід, орієнтований на сильні сторони, постає як система, що одночасно розкриває внутрішній потенціал людини, інтегрує ресурси її середовища і створює умови для відповідального самовизначення. Це робить його не просто технологією втручання, а новою парадигмою соціальної роботи, орієнтованою на розвиток і автономність клієнта.

Канадський дослідник Уейн Геммонд розвинув ідеї підходу, орієнтованого на сильні сторони, та окреслив низку принципів, які визначають його практичну сутність. Центральним серед них є безумовна віра у клієнта – у його унікальність, внутрішній потенціал та здатність долати труднощі. Така позиція, з одного боку, формує міцну основу для співпраці, а з іншого – може породжувати етичні дилеми. Адже соціальний працівник не завжди поділяє цінності чи життєві орієнтири клієнта, проте саме повна довіра часто стає умовою того, щоб клієнт не втратив віри у себе і не піддався відчуттю безпорадності.

Особливе місце відводиться мові, якою описується життєва ситуація. Геммонд підкреслює, що слова формують реальність: вербалізація впливає на те, як клієнт оцінює себе і свої можливості. Тому соціальна робота на основі цього підходу має спиратися на позитивний словник, використання афірмацій і

термінів, які наснажують, а не підсилюють відчуття недоліків. Саме так формується правильна атмосфера для змін, а клієнт поступово вчиться сприймати себе як сильну особистість.

Важливим принципом є визнання незворотності змін. Будь-яка трансформація, навіть невелика, розглядається як крок уперед, що збагачує життєвий досвід і відкриває нові горизонти для розвитку. Зміни супроводжуються аутентичними стосунками між клієнтом і соціальним працівником, які засновані на довірі та визнають право людини на соціальну підтримку з боку інституцій, організацій чи соціальних груп.

Увага приділяється також клієнтській перспективі. Це означає, що в центрі залишаються наративи клієнта – його власні історії та способи пояснення життя. Важливим є не стільки зміст окремих подій, скільки ті якості та ресурси, що допомогли людині вистояти. Такий підхід зміцнює внутрішнє відчуття стійкості й дозволяє клієнтові сприймати власний досвід не як низку поразок, а як свідчення сили.

Геммонд наголошує й на необхідності готовності до змін. Процес виходу за межі звичного потребує часу і повинен починатися з малих кроків, які є безпечними та знайомими. Накопичення ресурсів у цьому сенсі – не лише кінцева мета, а й динамічний процес, який вимагає поступовості та витримки. Такий підхід добре працює у довготривалій роботі, хоча його реалізація може бути обмеженою у випадках екстреної чи короткотривалої підтримки [43, с. 127].

Таким чином, концепція Уейна Геммонда поглиблює розуміння ресурсно-орієнтованого підходу, показуючи, що його ефективність базується не лише на методах чи інструментах, а передусім на особливій атмосфері співпраці, побудованій на довірі, оптимізмі та вірі у потенціал клієнта. Саме ця атмосфера створює умови для справжніх змін і робить кризу не лише викликом, а й можливістю для розвитку.

Принципи, окреслені Уейном Геммондом, на відміну від концепції Реппа, Салібея та Салівана, зосереджені значною мірою на якості взаємодії між соціальним працівником та клієнтом. Якщо попередні дослідники наголошували

на орієнтації на цілі, ресурсах середовища й методологічному плюралізмі, то Геммонд акцентує саме на стосунках як ключовому чиннику успіху у використанні підходу, орієнтованого на сильні сторони.

У центрі його уваги перебуває комунікативна складова, що передбачає специфічний стиль спілкування, заснований на позитивному настрої, уважному слуханні й умінні працювати з наративами клієнта. Саме слова і розповіді, які надає клієнт, стають основою для глибшого розуміння його досвіду, потреб і внутрішніх ресурсів.

Водночас важливим є інтерактивний аспект взаємодії, який спирається на щирість, довіру й відкритість у стосунках. Соціальний працівник не лише надає підтримку, а й вибудовує автентичний союз із клієнтом, де обидві сторони працюють над досягненням спільно визначених цілей. Такий формат відносин виключає патерналістський підхід і створює атмосферу рівноправного партнерства. Не менш значущою є й перцептивна складова, що передбачає уважність до сприйняття клієнта та його індивідуальних особливостей. Соціальний працівник повинен бути чутливим до переживань, емоцій та потреб людини, сприймаючи її не через призму проблем, а через потенціал і сильні сторони. Це формує глибше відчуття підтримки та дозволяє клієнтові зберігати власне самовизначення.

У сучасній соціальній роботі все частіше наголос робиться на здібностях, можливостях та сильних сторонах клієнта. Саме тому ресурсно-орієнтований підхід іноді називають «ергономічним», адже він спрямовує фахівця не на пошук причин проблем чи детальний аналіз недоліків, а на мобілізацію тих ресурсів, які вже є у клієнта і можуть бути корисними у конкретній ситуації. Така логіка дозволяє зосереджуватися на розвитку потенціалу, а не на фіксації обмежень.

Водночас низка дослідників наголошує, що у процесі втручання не можна ігнорувати слабкі сторони та проблеми клієнта. На їхню думку, доцільно спиратися на досвід подолання вже пережитих труднощів, адже успішне їх подолання формує базу для нового зростання. Власне, навіть травматичний досвід чи кризи, які клієнт пережив у минулому, не слід розглядати виключно як

шкоду. У науковій літературі підкреслюється, що саме вони можуть стати джерелом теперішньої стійкості та сили, яка дає людині змогу протистояти новим викликам [10, с. 176].

Науковці також пропонують інтерпретувати стійкість та силу клієнта через низку важливих припущень. По-перше, варто враховувати попередній досвід людини, адже кожне подолання проблеми свідчить про її здатність до мобілізації ресурсів і про наявність внутрішньої самоефективності. По-друге, не слід забувати, що багато клієнтів уже до моменту звернення по допомогу самостійно справлялися з непростими життєвими обставинами, часто без зовнішньої підтримки. Це свідчить про їхню приховану силу та здатність до оптимізації наявних можливостей, навіть у стресових чи кризових ситуаціях.

Узагальнення наукових джерел підтверджує, що підхід, орієнтований на сильні сторони, спирається на ті цінності, які визначені міжнародними професійними асоціаціями соціальної роботи. Серед них – самовизначення, що означає надання людині свободи обирати власний життєвий шлях і досягати визначених цілей у спосіб, який вона вважає найбільш прийнятним; розширення прав і можливостей, що створює основу для усвідомленого вибору та посилює впевненість у власній дієздатності; а також визнання цінності та поваги до людської гідності. Усі ці засади закріплюють гуманістичний характер соціальної роботи і роблять підхід, орієнтований на сильні сторони, невід’ємним елементом сучасної професійної практики.

Поява підходу, орієнтованого на сильні сторони, стала важливим поштовхом до переосмислення практичної діяльності в соціальній роботі. Часто його описують як своєрідну філософію або призму, крізь яку соціальні працівники дивляться на клієнта та на цій основі будують програми соціального втручання. Це не лише набір методик, а радше новий спосіб мислення, у центрі якого – переконання, що кожна людина має власний потенціал для змін.

Разом із тим у науковій літературі порушується питання про деонтологічні конфлікти, що можуть виникати при впровадженні цього підходу. Йдеться про зіткнення між професійними знаннями та досвідом соціального працівника і

необхідністю врахування «експертності» самого клієнта. У таких випадках у фахівця може виникати відчуття втрати контролю над процесом допомоги. Подолання подібних суперечностей вимагає розвиненої професійної рефлексії, яка дозволяє осмислювати власні дії та емоційні реакції. Водночас не всі соціальні працівники готові чи здатні до такого рівня саморефлексії, що ставить під сумнів ефективність застосування цього підходу без спеціальної підготовки.

Інтервенції, що ґрунтуються на розвитку сильних сторін клієнтів соціальної роботи, мають чітку і структуровану організацію. Вони передбачають визначення конкретних цілей і завдань, яких прагнуть досягти клієнт і соціальний працівник у процесі співпраці. Важливою складовою є також окреслення часових рамок: як загальної тривалості втручання, так і окремих його етапів, що забезпечує дисципліну та прогнозованість змін.

Застосування цього підходу завжди спирається на попередньо визначену методологію та набір інструментів, які орієнтовані саме на виявлення й розвиток внутрішніх ресурсів клієнта. Це можуть бути спеціальні техніки оцінювання сильних сторін, методи фасилітації чи практики, що сприяють розширенню можливостей і зміцненню життєстійкості.

Невід’ємним елементом є система відстеження змін. Вона працює у двох напрямках: з одного боку, клієнт отримує можливість фіксувати власний прогрес і усвідомлювати досягнуті результати, з іншого – соціальний працівник документує та аналізує перебіг процесу для подальшої оцінки ефективності втручання. Такий механізм забезпечує прозорість взаємодії та дозволяє коригувати стратегію відповідно до потреб клієнта.

У сучасній соціальній роботі застосовується широкий спектр інтервенцій, що базуються на розвитку сильних сторін клієнтів. Вони можуть мати різну спрямованість залежно від потреб та цілей: підвищення самооцінки та внутрішньої мотивації, розвиток життєвих навичок і професійних компетентностей, мобілізація особистих і сімейних ресурсів чи навіть трансформація соціальних умов, у яких перебуває клієнт. Такий підхід дозволяє

поєднувати індивідуальну роботу з людиною із ширшими соціальними змінами, що робить інтервенції більш комплексними та результативними.

Приклади практичного використання цього підходу демонструють його багатогранність. Одним із найпоширеніших інструментів є кейс-менеджмент на основі сильних сторін: соціальний працівник допомагає клієнту усвідомити власні ресурси й визначити, як вони можуть стати основою для досягнення його життєвих цілей, а далі разом з ним вибудовує конкретний план дій [55, с. 271].

Широко застосовується і терапія, яка передбачає формулювання клієнтом конкретної проблеми та пошук найбільш ефективного способу її подолання через активізацію внутрішніх і зовнішніх ресурсів. У цьому контексті увага зміщується з аналізу причин на перспективу змін, що надає клієнтові відчуття контролю й віри у власні сили.

Важливим інструментом є наративні практики, коли соціальний працівник допомагає клієнтові переосмислити власний життєвий досвід і сформувати позитивний наратив про себе. Це дає можливість людині подивитися на своє минуле як на джерело сили, а не лише як на тягар труднощів.

Не менш значущим напрямом є підтримуване працевлаштування. У цьому випадку соціальний працівник орієнтується на інтереси й таланти клієнта, допомагаючи йому знайти роботу, що відповідає його можливостям та сильним сторонам. Такий підхід дозволяє людині не лише подолати матеріальні труднощі, а й зміцнити почуття власної цінності.

Загалом інтервенції, що базуються на сильних сторонах, відзначаються гнучкістю та адаптивністю. Вони працюють не за універсальною схемою, а враховують унікальний досвід і потреби кожного клієнта, водночас розкриваючи потенціал, який часто залишається невидимим у межах традиційних підходів.

Інтервенції, побудовані на сильних сторонах, мають процесуальний характер і відзначаються чіткою етапністю. Вони передбачають послідовність кроків, що у цілому відповідають логіці індивідуальної соціальної роботи, але мають свою специфіку. Зокрема, терміни реалізації зазвичай відносно короткі –

від трьох до шести місяців, а групова робота відбувається у закритих групах, що створює більш безпечне середовище для клієнтів.

Важливим елементом будь-якої інтервенції, зокрема і ресурсно-орієнтованої, є підзвітність. Її сутність полягає у тому, що клієнт бере на себе відповідальність за власний прогрес і досягнення цілей. Це підсилює мотивацію до змін, формує навички саморегуляції, планування та моніторингу результатів, а також сприяє зростанню впевненості у власних силах. Коли клієнти бачать, що поступово досягають поставлених завдань, у них виникає відчуття здатності впоратися з будь-яким викликом.

Підзвітність у соціальній роботі може набувати різних форм. Часто застосовується підписання контрактів або угод, де фіксуються цілі клієнта та способи їх досягнення. Важливу роль відіграють регулярні зустрічі із соціальним працівником, які можуть бути як структурованими, так і зорієнтованими на конкретні завдання. Сучасні технології відкривають нові можливості – електронні щоденники чи онлайн-платформи допомагають клієнтам відстежувати свій прогрес і водночас підтримувати зв'язок із фахівцями. Ефективною є також робота в парах: клієнти можуть ставати партнерами один для одного, надаючи взаємну підтримку, мотивуючи та допомагаючи побачити власні сильні сторони з нової перспективи [28, с. 57].

Підходи до оцінювання, методи та інструменти для оцінки сильних сторін різняться залежно від теорій та принципів, закладених в основу розуміння сильних сторін.

У середині 1990-х років Дональд Кліфтон, президент компанії Gallup, спільно з Едвардом Андерсоном, дослідником у галузі людського потенціалу, розробили унікальний інструмент для оцінювання сильних сторін людини – «StrengthsFinder» (пізніше відомий як «CliftonStrengths»).

На думку Кліфтона та Андерсона, у центрі будь-якої сильної сторони лежить талант – вроджена схильність чи модель мислення, почуттів і поведінки, яка може бути застосована у різних сферах життя. Проте для того, щоб талант перетворився на сильну сторону, його необхідно «відшліфувати» за допомогою

знань і практичних умінь. Таким чином, якщо таланти можна порівняти з необробленими алмазами, то сильні сторони – це діаманти, що набули форми й блиску завдяки навчанню та досвіду.

Сильна сторона визначається як здатність людини демонструвати стабільні високі результати у певній сфері діяльності. У межах цієї концепції було визначено 34 теми (характеристики), які об'єднані у чотири домени:

– Стратегічне мислення: аналітичність, контекст, футуризм, інтелект, стратегія, уява;

– Побудова стосунків: адаптивність, зв'язність, розвиток, емпатія, гармонія, індивідуалізація, позитивність, включеність;

– Вплив: активність, комунікація, конкуренція, максималізм, самоствердження, значущість, керівництво;

– Виконання: досягнення, дисципліна, відповідальність, розсудливість, послідовність, сфокусованість, виправлення, віра [70, с. 47].

Для виявлення індивідуальних сильних сторін використовується онлайн-опитувальник «Тест сильних сторін Кліфтона», який дає змогу визначити унікальний профіль людини та зрозуміти, які саме ресурси є основою її успіху.

На думку Дональда Кліфтона та його послідовників, розвиток сильних сторін ґрунтується на низці принципів, що визначають логіку формування особистісного потенціалу. Першим кроком є усвідомлення власних сильних сторін. Для цього створено спеціальні інструменти, зокрема тест «StrengthsFinder», який допомагає людині краще пізнати себе, зрозуміти власні таланти та можливості їхнього застосування. Усвідомлення власних ресурсів стає відправною точкою для подальшого розвитку.

Не менш важливим є прийняття відповідальності за власні сильні сторони. Індивід має не лише визнавати їхню цінність, але й активно працювати над їхнім розвитком та ефективним використанням. Цей процес вимагає постійної самодисципліни та готовності докладати зусиль у напрямку особистісного зростання.

Значну роль відіграє й розуміння власних потреб та мотивів. Це дозволяє людині чіткіше визначати життєві цілі та бачити, яким чином сильні сторони можуть сприяти їхньому досягненню. Особливо це важливо у випадках подолання кризових або несприятливих соціальних ситуацій, де саме активація внутрішніх ресурсів стає ключем до життєстійкості.

Окремий акцент робиться на орієнтації на майбутнє. Використання сильних сторін не повинно обмежуватися лише підтвердженням минулих досягнень, натомість воно має ставати інструментом для побудови нових можливостей та відкриття перспектив.

Суттєвою умовою є і постійна практика: регулярне використання сильних сторін дозволяє не лише зберігати їх у «робочому стані», а й поступово розвивати, отримуючи від них максимальну користь у повсякденному житті.

Нарешті, важливим елементом є спілкування з іншими людьми про власні сильні сторони. Обговорення та обмін досвідом дозволяють поглибити розуміння, краще усвідомити власні ресурси та знайти нові шляхи їхнього розвитку й застосування.

В інтервенціях соціальної роботи, що ґрунтуються на концепції сильних сторін, важливим етапом є оцінювання ресурсів клієнта. Для цього застосовуються різні інструменти, покликані виявити ключові характеристики, які можуть стати підґрунтям для подальшої підтримки та розвитку потенціалу.

Одним із базових інструментів є вхідна оцінка, що проводиться на початковому етапі будь-якої інтервенції. Вона дозволяє визначити відправну точку – реальне становище клієнта, з якого починається робота. Така оцінка може здійснюватися у кількох формах: анкетування, інтерв’ю чи фокус-групи. За її результатами зазвичай заповнюється стандартизована форма, яку використовують у практиці соціальних закладів.

Анкета є найбільш поширеним методом, адже вона проста у проведенні й зручна для обробки даних. Проте її обмеження полягають у тому, що вона дає змогу отримати лише ту інформацію, яка була закладена у структурі запитань. У цьому сенсі більш гнучким інструментом виступає інтерв’ю: воно дозволяє

соціальному працівникові ставити уточнювальні питання й отримувати глибші відомості про клієнта. Водночас інтерв'ю вимагає значно більше часу й зусиль для проведення та аналізу [29, с. 64].

Фокус-групи застосовуються у випадках, коли важливо отримати інформацію від кількох осіб одночасно. Вони особливо корисні для виявлення спільних сильних сторін групи чи громади, а також для розуміння колективного потенціалу. Однак у порівнянні з індивідуальним опитуванням фокус-групи можуть бути менш інформативними, оскільки не завжди дозволяють глибоко зануритися в особистий досвід кожного учасника.

Результати такого вхідного оцінювання стають відправною точкою для формування індивідуального плану інтервенції. Його особливість полягає в тому, що він зосереджений не на подоланні дефіцитів, а на мобілізації сильних сторін клієнта та створенні умов для їхнього подальшого розвитку. При цьому надзвичайно важливо, щоб оцінювання було інклюзивним і враховувало унікальність кожної людини.

Важливою складовою будь-якої інтервенції соціальної роботи, спрямованої на розвиток сильних сторін клієнтів, є застосування інструментів відстеження прогресу. Вони виконують кілька ключових функцій: дозволяють клієнтам об'єктивно оцінювати свій рух у напрямку поставлених цілей, допомагають зберігати мотивацію на тривалому етапі змін, а також сприяють формуванню навичок саморефлексії та внесенню коректив у життєві плани й стратегії. Завдяки цьому клієнти не лише отримують відчуття контролю над власним життям, але й набувають здатності перетворювати навіть помилки на ресурс для подальшого розвитку.

Існує широкий спектр інструментів, які можна застосовувати для моніторингу прогресу у соціальній роботі. Одними з найбільш поширених є щоденники або журнали, у яких клієнти фіксують свої думки, почуття, досягнення та труднощі. Такі записи можуть мати як структурований характер (наприклад, відповідь на конкретні питання – «Чого я досяг сьогодні?») так і бути вільними, рефлексивними.

Корисними для візуалізації є таблиці та діаграми, що дозволяють клієнтові бачити зміни у динаміці та порівнювати результати з попередніми періодами. Вони створюють наочний образ поступу і підсилюють відчуття досягнення. Інший варіант – форми самооцінювання, у яких клієнт самостійно відзначає рівень розвитку власних сильних сторін, рівень задоволеності чи відчуття життєстійкості. Такі інструменти можуть бути як у вигляді тестів, так і у формі коротких опитувальників.

Важливе місце займають і спеціалізовані форми відстеження, які розробляються фахівцями соціальної роботи під конкретну інтервенцію. Вони дозволяють зосередити увагу на тих цілях і завданнях, які були визначені у співпраці з клієнтом, і роблять процес оцінювання більш цілеспрямованим та релевантним.

Окремої уваги заслуговують онлайн-трекери – сучасні цифрові інструменти, доступні через вебплатформи чи мобільні додатки. Вони поєднують можливість щоденного відстеження із візуалізацією прогресу, надають нагадування, формують автоматичні звіти, що значно підвищує дисципліну та відповідальність клієнтів.

У межах структурованих інтервенцій, спрямованих на розвиток сильних сторін, процес відстеження досягнення цілей клієнтами соціальної роботи зазвичай реалізується під час індивідуального консультування або у форматі групових дискусій. Ефективним інструментом може бути й залучення партнера, перед яким клієнт звітує щодня про виконання власних завдань. Такий підхід підсилює відповідальність та формує відчуття підтримки [12, с. 49].

Водночас ключовим завданням соціального працівника є формування у клієнтів навичок саморегуляції, адже саме вони забезпечують сталість і внутрішню мотивацію досягати результатів. Серед найпоширеніших методів можна виокремити: постановку чітких дедлайнів, що допомагають клієнтові реально оцінювати часові межі досягнення мети; ведення щоденників або інших форм записів, де фіксується прогрес, емоції та думки, пов’язані з рухом до цілі;

контроль за виконанням щоденних рутин, який дозволяє підтримувати системність та дисципліну.

Одним із дієвих способів закріплення цілей у процесі інтервенцій соціальної роботи є їхня візуалізація. Створюючи образ бажаного майбутнього – малюнок квартири, яку прагне придбати клієнт, фотографію університету, де він хоче навчатися, чи будь-який інший символічний образ, – людина отримує додаткове джерело натхнення. Регулярне звернення до цього образу, щоденне його споглядання формує позитивний внутрішній настрій і підтримує віру в досяжність цілі.

Не менш важливо періодично повертатися до обговорення прогресу клієнта. Такі зустрічі дають змогу не лише відзначити досягнуті кроки, а й вчасно виявити труднощі, що гальмують процес. Якщо досягнення цілі призупиняється, соціальний працівник разом із клієнтом переглядають актуальні потреби, оцінюють наявні ресурси та визначають, які чинники перешкоджають руху вперед. За потреби підтримка коригується: може пропонуватися інша стратегія, нові форми роботи або альтернативні ресурси.

У цьому контексті особливо важливим стає акцент на сильних сторонах клієнта. Йдеться про знання, уміння, риси характеру й цінності, які можуть сприяти подоланню труднощів. Під час обговорення варто звертати увагу на те, які компетенції клієнт уже має, які особистісні риси можуть бути активізовані, а також які цінності зміцнюють його віру в результативність зусиль. Якщо наявних ресурсів недостатньо, розглядаються можливості їхнього поповнення через навчальні програми, тренінги, підтримку сім’ї чи громади, а також через залучення інституалізованих механізмів допомоги.

Практика соціальної роботи, що базується на сильних сторонах, передбачає використання різноманітних інструментів та вправ, які сприяють усвідомленості, зміцненню самооцінки, підтриманню мотивації та зменшенню рівня стресу. Це дозволяє не лише зробити процес досягнення цілей більш результативним, а й формує у клієнта відчуття контролю над власним життям і

впевненості у власних можливостях. Ці інструменти та вправи доволі різноманітні. Традиційно до них відноситься:

− Медитація – одна з найпопулярніших форм практики майндфулнес. Вона полягає в уважному сприйманні свого дихання або інших фізичних відчуттів.

− Йога – ще одна форма практики майндфулнес, яка поєднує в собі фізичні вправи з медитацією.

− Дихальні вправи – це прості вправи, які допомагають зосередитися на своєму диханні.

− Афірмації – позитивні твердження, які спрямовані на зміцнення певних переконань чи ставлень, ці твердження мають повторюватися щодень певну тривалість часу.

− Уважне сприймання – практика зосередженості на навколишньому світі. Наприклад, ви можете спробувати уважно спостерігати за своїми думками, почуттями і відчуттями, або за тим, що відбувається навколо вас [17, с. 91].

Соціальні працівники можуть відігравати важливу роль у впровадженні майндфулнес у життя клієнтів. Зокрема, вони можуть організовувати індивідуальні чи групові сесії, де клієнти поступово опановують базові техніки усвідомленості, отримують зворотний зв’язок і підтримку. Крім того, фахівці можуть скеровувати клієнтів до додаткових ресурсів – книг, науково-популярних статей чи спеціалізованих вебсайтів, що пропонують інструкції, вправи та поради для регулярної практики.

Таким чином, використання теорії сильних сторін у соціальній роботі відкриває нові горизонти для практики підтримки клієнтів у кризових ситуаціях, зокрема сімей. На відміну від традиційних дефіцитарних підходів, що акцентують на проблемах і нестачах, ця концепція спрямовує увагу на внутрішні ресурси, життєстійкість та потенціал людини чи громади. Вона інтегрує філософські засади гуманізму з конкретними технологіями роботи, передбачає застосування структурованих інтервенцій, інструментів оцінювання та відстеження прогресу, а також практик майндфулнес, візуалізації, афірмацій та

інших вправ, що зміцнюють самосприйняття і мотивацію клієнтів. Теорія сильних сторін у роботі з родинами у кризі особливо важлива, адже дозволяє не лише подолати тимчасові труднощі, а й мобілізувати прихований потенціал усіх членів сім'ї, посилити взаємну підтримку та сформувати нову якість соціальної взаємодії. Завдяки цьому вона стає потужним інструментом не лише професійної діяльності соціального працівника, а й подальшого розвитку соціальної роботи як науки і практики, здатної відповідати на складні виклики сучасного суспільства.

2.3. Основні технології соціальної роботи з сім'ями які опинилися у кризовому стані

У сучасному українському суспільстві соціальні працівники дедалі частіше зустрічаються з клієнтами, життя яких опинилося у стані глибокої кризи. Це можуть бути як індивідуальні випробування – особисті втрати, сімейні конфлікти чи руйнування стосунків, – так і наслідки масштабних соціальних потрясінь: збройний конфлікт, вимушене переміщення, втрата житла чи звичних соціальних ролей. Для сімей, які перебувають у кризовому стані, такі обставини стають особливо руйнівними, адже вони впливають не лише на одного члена родини, а й на всю систему сімейних взаємин, порушуючи баланс підтримки й турботи, підриваючи відчуття безпеки та впевненості в завтрашньому дні.

У цьому контексті кризове консультування набуває особливої ваги. Воно вже не розглядається як допоміжна опція, а стає центральним інструментом соціальної роботи, спрямованим на збереження та відновлення внутрішніх ресурсів сім'ї. Йдеться про ті ресурси, що дозволяють подолати стан безсилля, відновити здатність до прийняття рішень і зберегти функціональність навіть за умов значного стресу. Важливо, що кризове консультування не лише допомагає впоратися з поточними труднощами, але й сприяє формуванню стійкості (resilience) – вміння адаптуватися до змін, протистояти викликам та вибудовувати нові механізми життєздатності. Для сімей у кризі такий підхід

означає шанс не тільки пережити важкі часи, а й відновити цілісність та знайти нові точки опори для розвитку [34, с. 81].

Теоретичні засади кризового консультування вибудовуються на перетині психології, психотерапії та соціальної роботи, що забезпечує комплексний погляд на проблеми сімей, які опинилися у кризі. Однією з ключових моделей, яку застосовують у цій сфері, є класична модель Дж. Каплана. Вона передбачає кілька послідовних етапів: ідентифікацію проблеми, мобілізацію ресурсів підтримки, аналіз можливих шляхів розв'язання, ухвалення оптимального рішення, його реалізацію та подальший супровід. У соціальній роботі ця модель адаптується з урахуванням особливостей життєвої ситуації сім'ї, її соціального середовища та доступних ресурсів, що дозволяє зробити втручання більш адресним та ефективним.

Важливо підкреслити, що кризове консультування відрізняється від інших напрямів соціальної підтримки насамперед фокусом на теперішньому моменті та обмеженістю у часі. Його основна мета полягає у стабілізації психологічного стану клієнта, відновленні його здатності приймати рішення та діяти в умовах змінених соціальних обставин. Для сімей у кризі це означає відновлення внутрішнього балансу та формування мінімально необхідної життєстійкості для подолання негараздів. Саме тому цей підхід вважається найбільш актуальним у випадках переживання травматичних подій, високого рівня тривожності чи соціальної ізоляції, які часто супроводжують кризові стани сімей.

Поняття стійкості дедалі частіше стає центральним у сучасних дослідженнях і практиках соціальної роботи, особливо коли йдеться про підтримку сімей у кризових обставинах. Стійкість розглядається як здатність людини чи сімейної системи долати стрес, відновлювати внутрішню рівновагу та повертатися до стабільного функціонального стану після кризових подій. Як свідчать дослідження Е. Вернер, присвячені дітям, що зростали в умовах соціального неблагополуччя, навіть у ситуаціях, коли сім'я не могла забезпечити необхідної підтримки, наявність хоча б одного значущого дорослого, який вірив у дитину, значно підвищувала її рівень життєстійкості. Це відкриває ключовий

аспект для соціальної роботи: важливість створення довірливих і підтримуючих стосунків, які соціальний працівник здатен вибудовувати у процесі консультування. У випадку сімей у кризі така взаємодія стає базовим ресурсом, що допомагає зберегти відчуття безпеки та можливість рухатися вперед.

Кризове консультування, орієнтоване на розвиток стійкості, виходить за межі вирішення проблеми «тут і тепер». Воно спрямоване на мобілізацію внутрішніх ресурсів клієнта та всієї сімейної системи, допомагає їм переосмислити власний досвід подолання труднощів і відкрити потенціал сильних сторін. Особливе значення тут мають техніки саморегуляції, робота з усвідомленням власних цінностей та ресурсів, а також створення стратегії майбутнього розвитку [18, с. 40].

У контексті кризового й екстреного втручання соціальний працівник виконує багатогранну функцію посередника між сім'єю та її ресурсним середовищем. Це включає не лише безпосереднє консультування, а й адвокацію інтересів сім'ї у взаємодії з іншими інституціями, мотиваційну підтримку для збереження активності клієнтів у кризі, а також формування безпечного емоційного простору. Для сімей, що переживають втрату житла, зміну соціального статусу, конфлікти чи травматичні події, такий підхід стає передумовою відновлення функціональності та переходу від стану безпорадності до активного використання власних ресурсів.

У практичному вимірі кризове консультування демонструє свою результативність тоді, коли соціальний працівник володіє широким інструментарієм професійних технік. До них належать активне слухання, методи релаксації, когнітивне переосмислення, а також створення емоційно безпечного простору, у якому клієнт може відкрито висловлювати власні переживання. У роботі з сім'ями, що перебувають у кризовому стані, особливої ваги набувають групові форми взаємодії. Вони не лише створюють умови для емоційної підтримки, а й дають змогу клієнтам спостерігати приклади тих, хто вже пройшов через кризу та зміг відновити своє життя. Таке колективне переживання сприяє формуванню уявлення «я зможу», яке є ключовим у розвитку

особистісної й сімейної стійкості.

В українському контексті, позначеному війною, економічною нестабільністю та високим рівнем суспільної тривожності, кризове консультування стає не просто однією з опцій, а необхідною складовою якісної системи соціальної роботи. Для сімей, які втратили житло, переживають розлуку через вимушене переміщення або борються з посттравматичними наслідками, воно виконує функцію стабілізуючого ресурсу, допомагаючи знайти внутрішні опори й відновити функціональність. У таких умовах надзвичайно важливим є системний підхід: інтеграція кризового консультування у соціальні послуги, перегляд освітніх програм підготовки майбутніх фахівців, створення міждисциплінарних команд, а також упровадження регулярної супервізії для запобігання професійному вигоранню працівників.

Кризове консультування виконує подвійну функцію: воно з одного боку стабілізує клієнта «тут і тепер», а з іншого – відкриває перспективу формування довготривалих адаптаційних ресурсів у сімейній системі. Його результативність безпосередньо залежить від рівня професійної компетентності соціального працівника, здатності адаптувати методики до унікального досвіду сім'ї, а також від наявності інституційної підтримки. Саме поєднання цих факторів робить кризове консультування дієвим інструментом подолання криз та відновлення життєздатності сімей.

Аналіз освітніх програм в Україні засвідчує наявність суттєвого розриву між теоретичною підготовкою майбутніх соціальних працівників та реальними викликами практики. Хоча загальні знання з консультування входять до базової підготовки, спеціалізовані навички кризового втручання, методики формування стійкості та робота з сім'ями у кризових обставинах часто залишаються поза межами обов'язкових курсів або ж викладаються лише факультативно. Це створює ситуацію, коли фахівці виходять у практику без достатнього інструментарію для ефективної допомоги сім'ям, які переживають втрату, насильство, вимушене переміщення чи інші форми кризового досвіду. Рішенням цієї проблеми є інтеграція у навчальні програми практико-орієнтованих

підходів: моделювання кризових ситуацій, аналіз кейсів, використання реальних прикладів із практики соціальних служб. Така підготовка дозволить майбутнім фахівцям відпрацювати необхідні навички ще в процесі навчання, що значно підвищить якість подальшої професійної діяльності [48, с. 73].

У перспективі особливої ваги набуває створення міждисциплінарних кризових команд, до складу яких, окрім соціальних працівників, увійдуть психологи, медики, юристи та фасилітатори груп підтримки. Для сімей у кризі така модель означатиме доступ до комплексної допомоги, що враховує не лише емоційний і психологічний вимір, а й соціально-правові та медичні аспекти. Важливо також акцентувати на етапі після виходу з гострої фази кризи: саме тоді виникає потреба у стабільній підтримці, спрямованій на розвиток стійкості, саморегуляції та поступову соціальну адаптацію сім'ї. Забезпечення безперервності супроводу дозволить уникнути повторних криз і створить умови для довготривалого відновлення та інтеграції сімей у громаду.

Стійкість у кризовому консультуванні набуває особливого значення не лише як індивідуальний ресурс, а й як колективний потенціал. Для сімей у кризі цей аспект є особливо важливим, адже проблеми окремих її членів нерідко віддзеркалюються на цілій системі взаємин. Тому формування колективної стійкості всередині сім'ї та у ширшому соціальному середовищі стає ключовим завданням соціальної роботи. Йдеться про створення умов, у яких сім'я не лише долає власні труднощі, але й отримує підтримку від громади, локальних ініціативних груп чи центрів психосоціальної допомоги. Це дозволяє зміцнювати горизонтальні зв'язки, відновлювати почуття безпеки й довіри, що особливо актуально для сімей, які пережили воєнні дії, вимушене переміщення або інші травматичні події. У цьому процесі соціальний працівник виступає фасилітатором змін: він не обмежується індивідуальним супроводом, а координує ширші відновлювальні процеси у мікросоціальному середовищі, допомагаючи поєднувати внутрішні ресурси сім'ї з підтримкою громади.

Водночас результативність кризового консультування значною мірою залежить від особистості самого фахівця. Емпатійність, стресостійкість,

здатність витримувати професійні межі та водночас зберігати рефлексивність – це риси, які безпосередньо впливають на якість підтримки сімей у кризі. Оскільки робота з такими клієнтами пов’язана з високим рівнем емоційного навантаження, загроза професійного вигорання є постійним ризиком. Це становить небезпеку не лише для фахівця, а й для ефективності соціальних інтервенцій загалом. Саме тому системна підтримка соціальних працівників набуває не меншої ваги, ніж робота із самими клієнтами. Регулярна супервізія, інтервізія, участь у професійних спільнотах та безперервне навчання дозволяють зберігати професійну витривалість і високий рівень компетентності. Для роботи з сім’ями у кризі це означає, що допомога буде не випадковою чи ситуативною, а стабільною, глибоко вмотивованою й якісною, що зрештою підвищує шанси на відновлення їхнього функціонування та гармонізації сімейних відносин.

Системне впровадження кризового консультування в Україні справді постає однією з ключових умов якісного розвитку соціальної роботи, особливо у сфері підтримки сімей, що опинилися у кризі. Зростаючий попит на такі послуги зумовлений масштабними соціальними викликами – війною, вимушеним переселенням, економічними втратами та руйнуванням традиційних моделей соціальної підтримки. У цих умовах кризове консультування стає не лише формою допомоги окремій людині чи родині, а й інструментом відновлення соціальної єдності та колективної стійкості суспільства.

Особлива цінність цього підходу полягає у його багатовимірності: він дозволяє стабілізувати стан клієнта у критичний момент і водночас створює умови для формування довготривалих ресурсів – психологічної стійкості, здатності до саморегуляції, відновлення функціональності сімейних систем. Це відкриває можливість для зміцнення не лише індивідуальних, а й колективних механізмів подолання криз. Для сімей, що стикаються із втратою житла, внутрішніми конфліктами чи травматичним досвідом війни, такий підхід означає підтримку у відновленні довіри, згуртованості та взаємоповаги.

Ефективність кризового консультування залежить від професійної підготовки соціальних працівників, їхньої здатності адаптувати методики до

конкретних життєвих обставин та забезпечувати безпечний простір для переживання і трансформації травматичного досвіду. Водночас необхідною умовою є й підтримка самих фахівців, які працюють у сфері кризових втручань: регулярна супервізія, професійні спільноти та міждисциплінарна співпраця дозволяють зберігати їхню професійну стійкість [54, с. 19].

Соціально-психологічний супровід у роботі з сім'ями, які перебувають у кризі, виступає ключовим інструментом відновлення їхньої цілісності та життєздатності. Він поєднує тривалу соціальну підтримку з адресною психологічною допомогою, що дозволяє не лише стабілізувати емоційний стан членів родини, а й створює основу для подальшої адаптації у суспільстві. Такий супровід особливо важливий у випадках, коли сім'ї стикаються з травматичним досвідом війни, вимушеним переселенням, економічними втратами або внутрішніми конфліктами. Дослідження свідчать, що його дефіцит суттєво ускладнює інтеграцію в мирний соціум, гальмує професійну переорієнтацію батьків, знижує рівень економічної стабільності та суб'єктивного відчуття добробуту родини.

У науковому дискурсі соціально-психологічний супровід розглядається як одна з провідних форм психології соціальної роботи, адже закономірності розвитку особистості в умовах кризових обставин вимагають особливого підходу. Практика підтверджує, що супровідна взаємодія може бути ефективною не лише у врегулюванні сімейних конфліктів між партнерами чи батьками і дітьми, а й у підтримці під час втрати роботи, професійних труднощів чи переживання стресових ситуацій різної етіології. Для кризових сімей це означає наявність постійного ресурсу стабілізації, що сприяє збереженню взаємної підтримки, зниженню рівня конфліктності та формуванню довготривалих стратегій подолання життєвих викликів.

У вужчому розумінні соціально-психологічний супровід у соціальній роботі спрямований насамперед на вразливі групи населення. Як зазначають зарубіжні дослідники, серед тих, хто особливо потребує такого виду допомоги, опиняються люди з низьким рівнем доходів, іммігранти та особи, яким

відмовлено у праві на легальне перебування. У вітчизняних реаліях до цієї категорії належать також сім'ї, які переживають кризові стани через війну, вимушене переселення, втрату житла чи роботи. Саме для них супровід стає інструментом не лише відновлення базових умов життя, а й формування нових моделей взаємодії з оточенням, що зменшують відчуття ізоляції.

Сучасні практики супроводу орієнтуються на розвиток життєстійкості клієнтів, їхньої здатності до саморегуляції, ініціативності та відповідальності за власне майбутнє. У випадку кризових сімей це означає посилення їхніх внутрішніх ресурсів для подолання втрат і адаптації до нових соціальних обставин. Важливим елементом є і підтримка лідерських ролей всередині родини чи спільноти, адже саме активні та мотивовані члени сім'ї здатні стати опорою для інших, сприяти згуртованості та відновленню психологічного балансу.

Концепт соціально-психологічного супроводу в цьому сенсі інтегрує соціальний та психологічний виміри підтримки, що особливо важливо у посттравматичних трансформаціях. Допомога має на меті відновлення вже наявних ресурсів сім'ї, їхнє якісне збагачення та доповнення новими інструментами. Це дозволяє не лише стабілізувати емоційний стан, а й активізувати взаємодію з ширшим соціальним середовищем – родичами, друзями, сусідами, членами громади. Для сімей у кризі такий процес фактично виступає медіатором їхнього повернення до соціальної активності й відчуття безпеки.

Водночас однією з найбільших перешкод у реалізації соціально-психологічного супроводу в Україні залишається брак своєчасної та адресної інформації про наявні послуги. Сім'ї, які потребують підтримки, часто не знають, куди звернутися, які інституції надають необхідну допомогу і які ресурси доступні для них. Цей інформаційний вакуум не лише гальмує процес відновлення, а й може поглиблювати кризовий стан, роблячи супровід ще більш затребуваним [63, с. 122].

У випадку сімей, які опинилися у кризі, дефіцит внутрішніх ресурсів особливо гостро проявляється після тривалої травматизації – втрати близьких,

вимушеного переселення, розлучення чи поранення когось із членів родини. У таких умовах саме соціально-психологічний супровід стає визначальним додатковим ресурсом, який допомагає поступово відновити життєві сили й віднайти опору для подальшого розвитку. Завдяки оптимізації комунікації зі значущим середовищем супровід сприяє розв'язанню найнагальніших завдань – від професійної реалізації чи довготривалої реабілітації після травми до пошуку шляхів економічної стабілізації родини. У кризових сімей часто ці проблеми постають водночас, що робить супровід незамінним інструментом комплексної допомоги.

Важливим є характер цього супроводу: він має бути м'яким, ненав'язливим і недирективним. Соціальний працівник повинен уміти відчувати емоційний стан сім'ї, розпізнавати приховані потреби, занурюватися у їхню буденність, не порушуючи кордонів, але створюючи атмосферу довіри. Лише тоді клієнти поступово відкриваються, починають сприймати працівника як надійного партнера, а не контролюючу інстанцію. Саме це сприяє поступовому поповненню виснажених внутрішніх ресурсів завдяки наданню зовнішніх – емоційної підтримки, доступу до послуг, організаційної чи інформаційної допомоги.

Для кризових сімей ключовим стає усвідомлення, що вони не залишені сам на сам зі своїми труднощами. Присутність надійного супутника, який розділяє їхні страждання, є потужним психологічним ресурсом, що змінює ставлення до травматичного досвіду. Минуле починає набувати іншого сенсу – воно поступово прояснюється, інтегрується в сьогодення і стає фундаментом для планування майбутнього. Саме це відкриває шлях до відновлення життєстійкості сім'ї, поступового виходу зі стану апатії чи безпорадності, формування активної позиції.

Акцент у супроводі має робитися на подоланні: сім'я поступово починає усвідомлювати власну роль у тому, що було пережито, і знаходити внутрішні ресурси для руху далі. Кожен маленький крок у цьому напрямі повертає її до життя, сприяє проєктуванню нової соціальної активності та підвищує рівень

психологічного добробуту. Це створює умови не лише для виживання у кризі, а й для поступового переходу до стабільності та розвитку.

Отже, розгляд теоретичних і практичних аспектів соціально-психологічного супроводу та кризового консультування дозволяє стверджувати, що саме ці технології стають ключовими інструментами підтримки сімей у кризі. Вони не лише стабілізують стан клієнтів у моменті, а й закладають основу для відновлення внутрішніх ресурсів, формування стійкості та запобігання повторним кризам. Супровід забезпечує родинам відчуття захищеності й приналежності, відкриває доступ до соціальних ресурсів та сприяє розвитку навичок саморегуляції. Водночас його ефективність безпосередньо залежить від професійної підготовки соціальних працівників, міждисциплінарної взаємодії та системної підтримки на рівні інституцій. У цьому контексті соціальна робота з сім’ями в кризі виконує стратегічну функцію: вона не лише допомагає долати індивідуальні труднощі, а й сприяє зміцненню соціальної згуртованості та формуванню стійкого суспільства в умовах глибоких трансформацій.

РОЗДІЛ 3
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ СИЛЬНИХ СТОРІН У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З СІМ'ЯМИ У КРИЗІ

3.1 Методика та результати емпіричного дослідження ресурсного потенціалу сімей у кризових обставинах

Дослідження проведене на базі ГО «Карітас» у Запоріжжі впродовж червня – серпня 2025 року і було спрямоване на аналіз того, як використання теорії сильних сторін у практиці соціальної роботи впливає на ресурсний потенціал сімей, що опинилися у кризових обставинах. Основною метою було виявити, якою є стартова готовність клієнтів до змін, які ресурси сімей найбільш уразливі та яким чином інтервенція, побудована на підході сильних сторін, сприяє зміцненню їхньої життєстійкості, соціальних зв'язків та економічної самостійності. Важливим завданням дослідження стало також вивчення динаміки змін у стані клієнтів між початком і завершенням соціального супроводу, зокрема рівня мотивації, здатності до саморегуляції, якості батьківсько-дитячих стосунків та готовності сімей до подальшої інтеграції в соціум. Окремий акцент робився на тому, як соціальні працівники можуть використовувати інструменти вхідної та підсумкової оцінки активів для виявлення прихованих можливостей сімей і трансформації їхніх кризових переживань у ресурси розвитку.

Дослідження передбачало проведення дворазового анкетування: перший етап здійснювався на початку роботи з сім'єю, під час індивідуальної зустрічі з соціальним працівником, а другий – після завершення 12-тижневого циклу інтервенції. Такий підхід дав змогу не лише зафіксувати стартову позицію сімей, що перебували у кризових обставинах, але й оцінити динаміку їхніх змін під впливом соціальної роботи, побудованої на теорії сильних сторін. Основним інструментом виступила «Форма оцінки активів», спеціально адаптована під роботу з кризовими сім'ями. Анкета дозволяла комплексно дослідити п'ять ключових сфер життєдіяльності клієнтів: фінансові, соціальні, природні, фізичні

та особисті ресурси. Окрім цього, особлива увага приділялася визначенню рівня мотивації, психічної врівноваженості та здатності до саморегуляції, а також аналізу якості стосунків із дітьми й рівня батьківської компетентності. Використання такого інструментарію забезпечувало не тільки кількісну, але й якісну оцінку змін, що відбувалися з клієнтами, та дозволяло соціальному працівнику простежити, як індивідуальні сильні сторони трансформуються у ресурс розвитку та підтримки всієї сім'ї.

У дослідженні взяли участь 62 сім'ї, однак повний цикл, що включав дві хвилі опитування, успішно завершили 56 респондентів. Така вибірка дала змогу отримати достовірні дані про зміни, що відбулися внаслідок інтервенції. Більшість учасників становили жінки (78%), що відповідає загальним тенденціям у сфері соціальної роботи, де саме жінки частіше звертаються по допомогу у кризових обставинах. Середній вік респондентів складав 37 років, що вказує на те, що дослідження охопило переважно осіб працездатного віку, для яких особливо актуальними є питання працевлаштування, фінансової стабільності та батьківських компетентностей. Значна частка сімей (71%) мала статус внутрішньо переміщених осіб, що підкреслює актуальність вивчення ресурсного потенціалу саме цієї категорії, яка зазнала подвійного тиску – втрати житла та соціального оточення, а також необхідності інтеграції у нові громади. Крім того, у вибірці були представлені сім'ї ветеранів та багатодітні родини, які мають специфічні потреби у сфері соціального супроводу. За рівнем освіти респонденти розподілилися таким чином: переважали особи з професійно-технічною та середньою освітою, тоді як 28% мали вищу освіту. Це свідчить про різноманітність вибірки та дозволяє зробити висновки щодо впливу освітнього рівня на здатність сімей адаптуватися до кризових обставин і використовувати власні ресурси для їх подолання.

Інтервенція будувалася на поєднанні індивідуальної та групової роботи, що дозволяло одночасно враховувати особистісні потреби клієнтів і створювати середовище колективної підтримки. Індивідуальний компонент передбачав 6–8 зустрічей із соціальним працівником, під час яких акцент робився на детальному

аналізі життєвої ситуації, мапуванні сильних сторін клієнтів і їхніх сімей, формулюванні реалістичних цілей та розробці покрокового плану змін. Групові сесії були спрямовані на роботу у форматі взаємопідтримки: проводилися батьківські практикуми, тренінги з розвитку комунікативних і виховних навичок, а також організовувався обмін досвідом між сім'ями, які перебували у схожих кризових обставинах. У ході інтервенції активно підключалися зовнішні ресурси, зокрема правові консультації, програми професійного навчання та перепідготовки, трудові ініціативи й освітні курси, що сприяло розширенню можливостей клієнтів і формуванню у них відчуття контролю над власним життям. Такий комплексний підхід забезпечував не лише вирішення актуальних проблем, а й поступове зміцнення життєстійкості сімей, формування більш стійких соціальних зв'язків та підвищення рівня їх економічної самостійності.

На практичному рівні реалізація дослідження засвідчила наявність низки труднощів, характерних для роботи із сім'ями у кризових обставинах. Деякі учасники виявляли початкову недовіру до анкетування, вважаючи його формальністю або побоюючись подальших наслідків розкриття особистої інформації. Інші демонстрували втому від повторних зустрічей чи відчували емоційне виснаження під час відповідей на питання, що торкалися складних переживань. У певних випадках процес збору даних актуалізував травматичні спогади, особливо серед внутрішньо переміщених осіб та сімей, які втратили житло або близьких. Для подолання цих бар'єрів соціальні працівники застосовували практику «пояснювального супроводу» – детально роз'яснювали мету й значення дослідження, підкреслюючи його користь для самих клієнтів, дозволяли робити паузи під час опитування, забезпечували безпечний емоційний простір та, за потреби, скеровували респондентів на додаткові психологічні консультації. Окремим викликом стали й організаційно-логістичні аспекти: значна частина матерів із малими дітьми потребувала паралельного догляду під час зустрічей. Для цього на базі центрів було облаштовано дитячі куточки, а графік консультацій гнучко підлаштовувався під потреби сімей. Завдяки таким

крокам вдалося підвищити рівень залученості учасників, зменшити емоційне навантаження та забезпечити належний рівень достовірності зібраних даних.

Результати дослідження засвідчили виразну позитивну динаміку у стані та поведінкових характеристиках сімей, які перебували у кризових обставинах. Найбільш показовими стали зрушення у мотиваційній сфері: середній рівень внутрішньої готовності до змін зріс із 4,9 до 7,2 балів за десятибальною шкалою, що свідчить про суттєве підвищення активності й усвідомленості клієнтів у процесі подолання труднощів. Важливим досягненням стало зростання психічної врівноваженості – з 4,1 до 6,5 балів, що відображає зменшення рівня тривожності та емоційної нестабільності, характерних для початкового етапу роботи. Паралельно посилилися навички саморегуляції: показник піднявся з 4,8 до 6,9, що демонструє здатність респондентів більш усвідомлено контролювати власні реакції та долати стресові ситуації.

Особливо відчутними виявилися зміни у сфері сімейних відносин. Якщо на початку дослідження лише 39% опитаних характеризували стосунки з дітьми як добрі чи дуже добрі, то після інтервенції ця частка сягнула 68%. Водночас частота конфліктів у сім’ях зменшилася на 12%, що свідчить про підвищення якості комунікації та емоційної взаємодії між батьками й дітьми. Додатково зросли показники батьківської компетентності: на старті дослідження високий рівень продемонстрували лише 22% респондентів, тоді як після завершення інтервенції цей показник становив уже 49%. Це дозволяє стверджувати, що застосування теорії сильних сторін у соціальній роботі не лише сприяло індивідуальному зростанню, а й мало безпосередній вплив на покращення якості сімейних практик виховання та підтримки дітей.

Соціальна підтримка виявилася одним із найбільш чутливих і водночас визначальних ресурсів у процесі інтервенції. На початковому етапі майже половина опитаних сімей (47%) констатувала відсутність або вкрай слабку мережу соціальних контактів, що унеможливлювало своєчасне отримання допомоги від близького оточення чи громади. Така ситуація є типовою для кризових сімей, які часто стикаються з ізоляцією, втратою довіри до оточення

або розривом традиційних соціальних зв’язків через переїзд, втрату житла чи наслідки конфліктів. Однак після завершення інтервенції показник сімей із низьким рівнем підтримки знизився до 25%. Водночас кількість респондентів, які відзначили наявність «сильної» підтримки з боку родини, друзів, громади або інституцій, подвоїлася. Це свідчить про те, що використання теорії сильних сторін у роботі з кризовими сім’ями сприяє не лише індивідуальному зростанню клієнтів, але й активізації їхнього соціального капіталу. Розширення мережі підтримки підвищує рівень довіри, створює відчуття безпеки та знижує ризик повторної ізоляції, що є критично важливим чинником довготривалої стабілізації таких сімей.

Не менш показовими виявилися результати у сфері соціально-економічних ресурсів, які традиційно становлять основу стабільності сім’ї у кризових обставинах. На старті дослідження лише 34% респондентів були працевлаштованими, тоді як 45% констатували власне безробіття, що створювало додаткові ризики соціального відторгнення та зростання залежності від зовнішньої допомоги. Після завершення циклу інтервенції частка працюючих зросла до 52%, а рівень безробіття знизився до 30%. Це свідчить про поступове відновлення економічної активності сімей і мобілізацію внутрішніх ресурсів, що стало можливим завдяки залученню до програм перекваліфікації, правових консультацій і супроводу в пошуку роботи.

Позитивна динаміка простежувалася й у матеріальному становищі. Якщо на початковому етапі майже половина сімей (46%) визначала його як «тяжке», то після інтервенції ця частка скоротилася до 29%. Помітно знизилося й навантаження на бюджет у сфері базових потреб: витрати на харчування понад 50% сімейного бюджету декларували 57% учасників, тоді як після завершення дослідження цей показник становив 41%. Такі зрушення свідчать не лише про зміцнення економічної самостійності сімей, а й про зростання їхньої здатності планувати витрати, розподіляти ресурси та поступово формувати фінансову стабільність, що є фундаментальним чинником виходу з кризового стану.

Використання теорії сильних сторін у роботі з кризовими сім'ями підтвердило свою ефективність як у площині особистісних трансформацій клієнтів, так і у сфері соціально-економічної стабілізації. Отримані дані свідчать, що навіть за обмежених ресурсів та складних життєвих обставин, акцент на внутрішніх потенціалах сім'ї та поступове їхнє розкриття здатні суттєво підвищити рівень мотивації, життєстійкості та соціальної інтегрованості.

Важливим спостереженням стало те, що зміни відбувалися не лише на рівні окремих осіб, а й у внутрішньосімейній динаміці. Покращення стосунків із дітьми, підвищення батьківської компетентності, зростання взаємної довіри та зменшення конфліктності засвідчили, що підхід сильних сторін є потужним інструментом відновлення сімейної цілісності. У свою чергу, зміцнення соціальних контактів та розвиток мережі підтримки зменшили ризики повторного занурення у кризу.

Дослідження також продемонструвало, що застосування комплексного підходу, який поєднував індивідуальні та групові форми роботи, дає можливість клієнтам не лише усвідомити власні ресурси, а й навчитися обмінюватися досвідом і черпати підтримку в інших учасників. Цей фактор виявився ключовим у формуванні відчуття приналежності до спільноти та зростанні готовності брати на себе відповідальність за власні зміни.

3.2 Перспективи розвитку та удосконалення інтервенцій, орієнтованих на сильні сторони сімей у кризі

Аналіз практики соціальної роботи засвідчив, що значна частина труднощів у реалізації інтервенцій пов'язана з недостатнім рівнем спеціалізованих знань і навичок у соціальних працівників. Хоча базові курси з консультування та соціального супроводу є складовими освітніх програм підготовки фахівців, цього часто виявляється недостатньо для ефективної роботи з сім'ями у кризових обставинах. Методики кризового втручання, ресурсно-орієнтованого підходу та застосування теорії сильних сторін у практичній

діяльності нерідко залишаються поза увагою або розглядаються фрагментарно, здебільшого на факультативному рівні. Це формує відчутний розрив між потребами сучасної практики й реально наявними компетентностями соціальних працівників.

Особливо гостро така прогалина виявляється у випадках роботи з сім'ями, які переживають складні життєві обставини внаслідок війни, вимушеного переселення, втрати годувальника або психотравмувальних подій. У таких ситуаціях соціальний працівник має бути не лише посередником між клієнтом та інституційним середовищем, але й фасилітатором внутрішніх ресурсів родини, здатним допомогти їй віднайти потенціал для відновлення. Без належної підготовки та практичних навичок у сфері кризового консультування фахівці часто змушені діяти інтуїтивно, що може знижувати ефективність інтервенцій.

У результаті значна кількість соціальних працівників відчуває професійні труднощі під час роботи з кризовими сім'ями: їм бракує алгоритмів швидкого реагування, технік стабілізації емоційного стану клієнтів, а також інструментів для мапування ресурсів та формування планів розвитку. Дослідження у сфері підготовки соціальних працівників підкреслюють, що без систематичного навчання методам роботи, орієнтованим на сильні сторони, втрачається ключовий потенціал соціальної підтримки – формування стійкості та самозарадності клієнтів.

У цьому контексті особливо доцільним є посилення практико-орієнтованого компоненту підготовки майбутніх соціальних працівників. Традиційне академічне навчання, яке зосереджене переважно на теоретичних знаннях, не завжди забезпечує фахівця необхідними інструментами для роботи з сім'ями, які перебувають у кризі. Тому до навчальних планів слід систематично інтегрувати активні методи – моделювання кризових ситуацій, кейс-аналіз, рольові ігри, інтерактивні тренінги із застосуванням «Форми оцінки активів», що дозволяє студентам у навчальному процесі відпрацьовувати навички діагностики ресурсів родини, формування плану втручання та визначення індивідуальних і колективних сильних сторін.

Важливим елементом є також ознайомлення студентів з методами, які вже довели свою ефективність у міжнародній практиці. Йдеться насамперед про strength-based case management, який поєднує оцінку активів із системним плануванням інтервенцій, а також empowerment-oriented approaches, спрямовані на розширення можливостей клієнтів та підвищення їхньої життєстійкості. У контексті роботи з кризовими сім'ями ці методи дають змогу зміщувати акцент із проблем і дефіцитів на потенціал, що є особливо актуальним в умовах українських реалій – війни, масового переміщення населення та втрати базових соціальних орієнтирів.

Крім того, включення практико-орієнтованих компонентів до освітніх програм сприятиме не лише підвищенню професійної компетентності, а й розвитку особистісних якостей майбутніх соціальних працівників: емпатійності, стресостійкості, уміння працювати в умовах невизначеності та швидко ухвалювати рішення. У сучасних умовах підготовка фахівців соціальної сфери вже давно не може обмежуватися виключно теоретичними знаннями, адже робота з сім'ями у кризі потребує здатності діяти оперативно, адаптивно та водночас обґрунтовано. Практичні модулі, тренінги, симуляційні вправи, супервізійні сесії та взаємодія зі справжніми кейсами створюють середовище, у якому майбутні фахівці навчаються не лише «що робити», а й «як це робити» – з належною чутливістю, відповідальністю та професійною етикою.

Включення таких компонентів сприяє розширенню професійного мислення студентів, адже вони вчаться аналізувати ситуації не лише з позиції нормативних вимог, але й з урахуванням людських переживань, контексту проблеми, можливостей клієнтів та їхнього внутрішнього потенціалу. Емпатійність у цьому процесі відіграє особливу роль, оскільки дозволяє майбутнім соціальним працівникам краще розуміти потреби родин у кризі, виявляти приховані ресурси та будувати довірливі стосунки. Без розвиненої емпатії робота в соціальній сфері втрачає свою гуманістичну основу, адже саме вона допомагає фахівцю не просто виконувати посадові обов'язки, а й бути справжнім партнером для сімей, які переживають складні обставини.

Стресостійкість є ще однією ключовою якістю, яку важко сформувати без практичної підготовки та реалістичних навчальних моделей. Робота з кризовими сім'ями часто пов'язана з непередбачуваними ситуаціями, емоційною напругою, необхідністю утримувати баланс між професійною дистанцією та підтримкою клієнтів. Тому практико-орієнтовані модулі стають майданчиком, де студенти можуть навчитися контролювати власні емоції, моделювати поведінку в стресових умовах і розвивати психологічну витривалість. Завдяки цьому вони краще підготовлені до реальної професійної діяльності, де від їхньої стійкості залежить не лише якість роботи, а й емоційне благополуччя самих фахівців.

Уміння працювати в умовах невизначеності та швидко ухвалювати рішення також формується переважно через практичний досвід. Соціальна робота рідко має справу з однозначними ситуаціями: кризові родини мають різний набір проблем, різний доступ до ресурсів, різні форми ризиків. Тому фахівці повинні вміти діяти тоді, коли інформації недостатньо, а наслідки рішень можуть впливати на життя людей. Освітні програми, що включають моделювання реальних кейсів, сприяють розвитку цього вміння, даючи можливість студентам потренуватися в умовах, максимально наближених до професійної реальності.

Усе це дає змогу готувати спеціалістів, здатних ефективно реагувати на кризові обставини й забезпечувати тривалу підтримку сімей після виходу з кризового стану. Практична підготовка формує у студентів усвідомлення складності соціальної роботи та необхідності бачити не лише проблеми, а й потенціал клієнтів. У поєднанні з теорією сильних сторін це створює умови для підготовки фахівців, які зможуть працювати комплексно, делікатно й результативно, забезпечуючи сім'ям підтримку, що має не тимчасовий, а стійкий і відновлювальний ефект.

Не менш важливим напрямом удосконалення практики є розвиток системи післядипломної підготовки та регулярної супервізії для фахівців, які працюють із сім'ями у кризових обставинах. Адже саме ця категорія соціальних працівників щоденно стикається з високим рівнем стресу, емоційно

виснажливими ситуаціями та постійним контактом із травматичними історіями своїх клієнтів. Без належного професійного супроводу такі умови ведуть до ризику емоційного вигорання, що вкрай негативно позначається як на особистому благополуччі спеціаліста, так і на якості наданих послуг.

Запровадження систематичних програм супервізії та інтервізії дозволяє створити безпечний простір для обговорення складних випадків, пошуку нових стратегій роботи, а також для зниження психологічного навантаження. Це сприяє формуванню у соціальних працівників навичок рефлексії, вмінню розпізнавати власні межі та своєчасно реагувати на ознаки професійного виснаження. Паралельно варто розбудовувати систему післядипломної освіти, орієнтовану не лише на оновлення знань, а й на розвиток спеціалізованих умінь – від кризового консультування та роботи з травмою до практик сімейної медіації та застосування підходу сильних сторін.

У випадку роботи з кризовими сім’ями така система професійної підтримки є ключовою умовою стабільності самої соціальної служби. Адже фахівець, який має доступ до регулярної супервізії, методичної допомоги та сучасних навчальних програм, здатен не лише ефективніше супроводжувати сім’ї у кризі, а й забезпечувати їх довготривалу інтеграцію в суспільство, знижуючи ризик повторного повернення до кризового стану.

Використання теорії сильних сторін у роботі з сім’ями у кризових обставинах засвідчило свою ефективність, проте водночас виявило потребу у більш чіткій методичній інтеграції цього підходу в систему соціальних послуг України. Одним із ключових інструментів стало застосування «Форми вхідної оцінки активів», що дозволила не лише зафіксувати стан ресурсного потенціалу сімей на початку та після завершення інтервенції, а й окреслити найбільш уразливі сфери їхнього життя. Особливе значення ця методика має у роботі з тими категоріями населення, що перебувають у стані багатовимірної кризи – внутрішньо переміщеними сім’ями, родинами ветеранів, багатодітними домогосподарствами, для яких брак ресурсів поєднується з високим рівнем психоемоційного навантаження.

Подальший розвиток цього інструменту передбачає його стандартизацію та інституційне закріплення у практиці соціальних служб. Це означає не лише формальне внесення анкети в пакет первинної документації, а й створення уніфікованої процедури її застосування, що забезпечуватиме однаковий підхід до оцінки сімей у кризі в різних регіонах. Важливим завданням є також регулярне оновлення «Форми оцінки активів» із урахуванням нових соціальних викликів – від наслідків воєнних дій та масових переміщень до зростання ролі цифрових технологій у доступі до послуг і зміни моделей зайнятості.

Ключовим аспектом є те, щоб подібні інструменти не перетворилися на суто формальний елемент обліку, а стали дієвим компонентом кейс-менеджменту. Їх результати повинні лягати в основу розробки довготривалих планів розвитку сімей, спрямованих на їхню життєстійкість та соціальну інтеграцію. Це передбачає регулярні зустрічі соціального працівника з клієнтом, моніторинг виконання спільно визначених цілей, а також гнучку корекцію плану втручання залежно від зміни життєвих обставин.

Таким чином, «Форма оцінки активів» може і повинна стати не лише інструментом діагностики, а й механізмом наснаження сімей у кризі, що забезпечує системний перехід від пасивного споживання соціальних послуг до активного використання власних ресурсів та розширення їхнього потенціалу.

Особливого значення в сучасних умовах набуває інтеграція цифрових технологій у супровід сімей, які перебувають у кризових обставинах. Використання онлайн-форм для первинного та повторного оцінювання, мобільних додатків для відстеження прогресу клієнта, чат-ботів для нагадування про зустрічі чи завдання не лише підвищує ефективність соціальної роботи, а й робить її більш доступною та зручною для самих сімей. Цифрові інструменти допомагають долати бар’єри відстані й мобільності, що особливо актуально для віддалених сільських громад, внутрішньо переміщених осіб чи сімей, які через різні обставини не мають можливості регулярно відвідувати соціальні служби. Досвід міжнародних практик підтверджує: цифровізація соціальної роботи не

знижує її гуманістичного потенціалу, а навпаки розширює можливості для підтримки вразливих груп населення.

Водночас методично важливим є поєднання індивідуальних та групових форматів роботи. Результати проведеного дослідження засвідчили, що групові сесії взаємопідтримки мають потужний ефект у підвищенні мотивації клієнтів та формуванні відчуття приналежності до спільноти. Саме групова динаміка створює простір для обміну досвідом, зменшення почуття ізольованості та усвідомлення, що проблеми, з якими стикається сім'я, не є унікальними й можуть бути подолані завдяки колективній взаємодії. У той же час індивідуальні зустрічі залишаються незамінними для глибокого опрацювання особистісних та сімейних кризових ситуацій, де потрібна конфіденційність і максимально персоналізований підхід.

Поєднання цих форматів у єдиній технології соціального супроводу дозволяє забезпечити баланс між персоналізацією допомоги та мобілізацією колективних ресурсів. Для сімей у кризі це означає не лише отримання індивідуальної підтримки, але й доступ до ширшого соціального капіталу, який посилює їхню здатність долати труднощі та поступово відновлювати функціональність.

Окремим, але надзвичайно важливим напрямом методичного вдосконалення соціальної роботи є посилення міждисциплінарної співпраці. Практика доводить, що сім'ї у кризових обставинах рідко мають лише одну проблему – найчастіше це поєднання правових, психологічних, економічних та освітніх труднощів, які взаємно підсилюють одна одну. Саме тому ефективність теорії сильних сторін значно зростає тоді, коли соціальний працівник не діє ізольовано, а координує роботу цілої команди фахівців: юристів, психологів, педагогів, медиків, фахівців із працевлаштування. Такий підхід дозволяє уникнути фрагментарності допомоги, зменшує ризик дублювання функцій і створює умови для цілісного та комплексного втручання, що відповідає реальним потребам сімей.

У сучасних українських реаліях, позначених глибокими соціальними трансформаціями та наслідками війни, теорія сильних сторін набуває особливого значення. Вона пропонує зміну акцентів у соціальній роботі – від патерналістської моделі, де сім'ю розглядають лише як пасивного отримувача допомоги, до партнерської, де сім'я стає активним учасником процесу відновлення. Орієнтація на ресурси та внутрішній потенціал клієнта сприяє відновленню гідності, суб'єктності та мотивації, відкриваючи простір для стійкої адаптації й подальшого розвитку.

Застосування цього підходу не лише підсилює індивідуальні результати роботи з окремими родинами, але й формує підґрунтя для зміцнення соціальної згуртованості на рівні громади. Адже коли сім'ї у кризі отримують не лише тимчасову допомогу, а й можливість мобілізувати власні ресурси й вибудувати партнерські стосунки з фахівцями, вони здобувають шанс на тривале відновлення та стійкість у майбутньому.

Стратегічним напрямом розвитку соціальної роботи з сім'ями у кризових обставинах має стати інституціоналізація ресурсно-орієнтованого підходу на рівні державної політики та нормативно-правової бази. Це означає, що інструменти на кшталт «Форми оцінки активів» мають бути закріплені у державних стандартах надання соціальних послуг і стати обов'язковим елементом практики соціальних служб. Їхнє застосування дозволить систематично відслідковувати динаміку змін у сім'ях, визначати найбільш уразливі сфери та забезпечувати персоналізоване планування підтримки. Для цього необхідна розробка методичних рекомендацій для практиків, що міститимуть алгоритми використання інструментів оцінки, приклади кейсів та варіанти інтеграції у кейс-менеджмент.

Не менш важливим завданням є реформа освітньої підготовки майбутніх соціальних працівників. Включення курсів із теорії сильних сторін у навчальні програми дозволить формувати у студентів такі ключові компетентності, як навички мотиваційного консультування, ресурсного планування та фасилітації змін. Така підготовка не лише зменшить розрив між академічними знаннями та

практичними потребами, але й забезпечить фахівців інструментарієм, необхідним для роботи в умовах високої невизначеності та соціальної турбулентності, характерної для сучасної України.

Важливим вектором розвитку є і зміцнення партнерства між державними та недержавними інституціями. Досвід ГО «Карітас» яскраво підтвердив, що саме поєднання ресурсів соціальних служб, благодійних організацій і місцевих громад створює умови для комплексної підтримки сімей у кризі. Така співпраця дозволяє уникнути дублювання функцій, зменшує фрагментарність допомоги і водночас розширює спектр доступних ресурсів для сімей. У перспективі доцільно розвивати мережу центрів підтримки за принципом «єдиного вікна», де родина зможе отримати повний спектр послуг – від соціального супроводу до психологічної, правової та освітньої допомоги.

Важливим стратегічним ресурсом для удосконалення практики соціальної роботи виступає розвиток цифрової інфраструктури. Перспективним напрямом є створення інтегрованих онлайн-платформ, що об’єднуватимуть бази даних соціальних послуг, надаватимуть можливості для дистанційного консультування та пропонуватимуть клієнтам інструменти самостійного моніторингу власного прогресу. Такий підхід дозволить зробити соціальний супровід більш прозорим, доступним і результативним, особливо для сімей, які проживають у віддалених громадах або мають обмежений доступ до очних консультацій. В умовах цифровізації суспільства ці інструменти можуть стати ефективним каналом не лише комунікації, але й підтримки мотивації, залучення до процесу змін та зниження відчуття ізоляції.

На завершення варто підкреслити, що теорія сильних сторін у роботі з сім’ями у кризових обставинах – це значно більше, ніж окрема методика. Вона постає як цілісна філософія взаємодії, що змінює оптику соціальної роботи: від зосередження на проблемах – до виявлення та розвитку внутрішніх і зовнішніх ресурсів клієнта. Такий підхід дозволяє бачити у кризовій ситуації не лише виклик, а й потенціал для трансформації, формує нові сценарії подолання труднощів та відновлення життєвої стійкості.

Її подальша інституціоналізація в Україні може стати потужним інструментом побудови стійкого та солідарного суспільства, здатного підтримувати своїх найуразливіших членів. Орієнтація на сильні сторони відкриває шлях до розвитку соціального капіталу, укріплення довіри та партнерських відносин у громадах, а також формує довготривалі умови для післявоєнного відновлення країни.

Подальший розвиток застосування теорії сильних сторін у роботі з сім'ями у кризових обставинах потребує системного підходу, який охоплює підготовку фахівців, удосконалення методичного інструментарію, впровадження цифрових рішень та зміцнення міждисциплінарної співпраці. Інституціоналізація підходу на рівні державної політики, партнерство між державними та недержавними структурами, створення інтегрованих онлайн-платформ і мережі центрів підтримки забезпечать сталість і масштабність результатів. Теорія сильних сторін у цьому контексті постає не лише як технологія соціальної роботи, а як стратегія суспільної відбудови, що орієнтує на відновлення гідності, формування життєстійкості та розкриття потенціалу сімей, які переживають кризу.

ВИСНОВКИ

Актуальність проведеного дослідження зумовлена необхідністю пошуку нових ефективних підходів до соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у кризових обставинах внаслідок воєнних дій та соціально-економічних потрясінь. У роботі було висунуто гіпотезу про те, що застосування теорії сильних сторін у поєднанні з інструментами оцінки активів дозволяє підвищити ресурсний потенціал сімей, зміцнити їхню життєстійкість та сприяти відновленню функціональності у складних життєвих умовах.

У першому розділі роботи було здійснено ґрунтовний аналіз історико-методологічних засад соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у кризових обставинах. У центрі уваги опинилися ключові наукові підходи до розуміння феномену кризи сім'ї, її впливу на функціонування родинних систем та суспільства загалом. Розглянуто основні поняття, які складають концептуальний каркас дослідження: «сім'я у кризових обставинах», «ресурсний потенціал сім'ї», «соціальний супровід», «теорія сильних сторін». Проаналізовано провідні методи і технології соціальної роботи, що застосовуються у сфері підтримки кризових родин, зокрема кризове консультування, психосоціальний супровід, методи арт-терапії, групи взаємодопомоги та інші інструменти, спрямовані на стабілізацію емоційного стану і відновлення функціональності сімей.

Важливим аспектом стало узагальнення історичного досвіду соціальної роботи у періоди суспільних потрясінь і криз. Аналіз вітчизняних і зарубіжних практик показав, що в умовах воєнних дій, масових переміщень населення та економічних труднощів особливої ваги набуває комплексна підтримка сімей, яка поєднує матеріальні, психологічні та соціальні ресурси. Було доведено, що ефективність соціальної роботи визначається здатністю адаптувати традиційні методики до сучасних викликів, серед яких – війна, внутрішнє переміщення, руйнування соціальних зв'язків та зростання потреби у відновленні батьківських функцій.

Уточнення понятійного апарату дозволило сформувати цілісну наукову основу для подальшого дослідження. Використання системного, історичного та

контекстуального підходів забезпечило багатовимірний аналіз проблеми, завдяки чому стало можливим не лише описати сучасний стан соціальної роботи з кризовими сім'ями, а й окреслити потенціал інноваційних технологій, серед яких – впровадження теорії сильних сторін як інтегративної методології підтримки та розвитку ресурсного потенціалу родини.

У другому розділі дослідження було зосереджено увагу на теоретичних аспектах організації соціального супроводу сімей, які опинилися у кризових обставинах. Розкрито сутність сучасних технологій соціальної роботи, що застосовуються у практиці підтримки таких родин, зокрема соціально-економічних, організаційних, педагогічних, психологічних і соціологічних методів. Окремо проаналізовано значення кризового консультування як ключового інструменту у стабілізації емоційного стану клієнтів, а також роль соціально-психологічного супроводу, який поєднує довготривалу соціальну підтримку з адресною психологічною допомогою.

Особливий акцент зроблено на використанні підходів, що орієнтують соціальну роботу на відновлення внутрішніх ресурсів і розвиток стійкості клієнтів. Було розглянуто потенціал інструментів, які сприяють подоланню кризових станів: арт-терапія, казкотерапія, ігрові техніки, соціально-психологічні тренінги. Важливою складовою виступає робота з батьківською компетентністю, розвитком навичок позитивного виховання та формуванням довірливих стосунків із дітьми, що є визначальним для відновлення сімейної цілісності.

У розділі підкреслено, що сучасні виклики – війна, масове переміщення населення, втрата житла й роботи, соціальна ізоляція – вимагають від соціальних працівників застосування інтегрованого підходу. Це означає необхідність поєднання індивідуальної, групової та масової роботи, залучення мультидисциплінарних команд і використання ресурсно-орієнтованих технологій. Було показано, що лише системна підтримка, яка враховує багатовимірність кризових обставин, здатна забезпечити ефективне відновлення функціональності родин та їхню адаптацію до нових соціальних умов.

У третьому розділі дослідження було реалізовано емпіричний аналіз використання теорії сильних сторін у соціальній роботі з сім’ями, що опинилися у кризових обставинах. Дослідження проведено на базі ГО «Карітас» у місті Запоріжжі впродовж червня-серпня 2025 року і мало на меті з’ясувати, як ресурсно-орієнтований підхід впливає на готовність родин долати складні життєві ситуації, зміцнювати свої внутрішні та зовнішні ресурси, підвищувати рівень життєстійкості. Основним інструментом збору даних стала «Форма оцінки активів», адаптована до роботи з кризовими сім’ями, яка заповнювалася двічі – на початку співпраці та після завершення 12-тижневої інтервенції.

У дослідженні взяли участь 62 сім’ї, з яких повний цикл пройшли 56 респондентів. Соціально-демографічний склад вибірки відображав типові групи ризику: більшість учасників становили жінки (78%), значна частка сімей мала статус внутрішньо переміщених осіб (71%), також були представлені багатодітні родини та сім’ї ветеранів. За освітнім рівнем переважали респонденти з професійно-технічною або середньою освітою, водночас 28% мали вищу освіту. Це дозволило комплексно оцінити, як різні категорії сімей реагують на запропоновану інтервенцію.

Методологія роботи поєднувала індивідуальні зустрічі з соціальними працівниками (6-8 консультацій) та групові форми взаємопідтримки: батьківські практикуми, тренінги, обмін досвідом. Ключовим елементом була ідентифікація сильних сторін сімей, формулювання спільних цілей і розробка індивідуальних планів розвитку. Соціальні працівники виступали не лише консультантами, а й фасилітаторами змін, підключаючи до процесу правові, освітні та економічні ресурси.

Результати засвідчили значну позитивну динаміку. Середній рівень мотивації респондентів зріс з 4,9 до 7,2 балів (за десятибальною шкалою), психічна врівноваженість – з 4,1 до 6,5, а саморегуляція – з 4,8 до 6,9. Покращилися стосунки з дітьми: частка сімей, які оцінювали взаємини як добрі або дуже добрі, піднялася з 39% до 68%, тоді як рівень конфліктів зменшився на 12%. Рівень батьківської компетентності також зріс: «високий рівень»

зафіксовано у 22% на початку і вже у 49% після інтервенції.

Соціальна підтримка, як один із базових ресурсів, продемонструвала помітне посилення. Якщо на початку майже половина сімей (47%) вказувала на її відсутність або слабкість, то після завершення роботи цей показник знизився до 25%, натомість кількість сімей із «сильною» мережею підтримки подвоїлася. Позитивні зміни торкнулися й соціально-економічної сфери: рівень працевлаштування зріс із 34% до 52%, тоді як частка безробітних скоротилася з 45% до 30%. Кількість родин, які визначали своє матеріальне становище як «тяжке», зменшилася з 46% до 29%.

Практична частина дослідження засвідчила, що використання теорії сильних сторін у роботі з кризовими сім'ями сприяє не лише короткостроковій стабілізації, а й формує довготривалі адаптаційні ресурси. Разом із тим, виявлені труднощі (недостатня підготовка фахівців, обмеженість ресурсів, потреба у міждисциплінарному підході) вказують на необхідність удосконалення системи соціальної роботи.

Запропоновані у дослідженні рекомендації включають: посилення практико-орієнтованої підготовки майбутніх соціальних працівників; розвиток післядипломної освіти та супервізії; використання цифрових технологій для супроводу сімей; розширення партнерства між державними та недержавними інституціями.

Таким чином, проведене дослідження підтвердило гіпотезу про ефективність інтегрованого, ресурсно-орієнтованого підходу. Теорія сильних сторін довела свою дієвість як інструмент зміцнення життєстійкості та соціальної інтеграції кризових сімей. Отримані результати мають як наукове, так і практичне значення, адже вони можуть стати основою для подальшого розвитку державної політики соціальної підтримки, удосконалення освітніх програм та розширення практики соціального супроводу в умовах сучасних викликів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агарков О.А. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Запоріжжя : вид. комплекс АТ «Мотор-Січ», 2015. 487 с.

2. Актуальні проблеми соціальної сфери : [збірник статей студентів і викладачів / за заг. ред. С.М. Коляденко]. Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2023. Вип. 13. 91 с.

3. Албул І.В. Життєві кризи: сутність, причини виникнення, соціальна допомога. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*. *Педагогічні науки*. 2018. Вип. 82 (1). С. 199-203.

4. Бандура А. Теорія соціального навчання та мотивації. Київ: Видавництво НАН України, 2023. 109 с.

5. Баранник Л.Б. Соціальний захист громадян : навч. посіб. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2017. 246 с.

6. Бевзенко Л., Бєлєнок О., Бойко Н. Українське суспільство в умовах війни. 2022 : колект. моногр. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

7. Важинський С.Е., Щербак Т.І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 260 с.

8. Варій М.В. Криза: психоенергетичний підхід. *Теорія і практика сучасної психології.* 2018. № 3. С. 11-16.

9. Вітковський О.В., Петрунько О.В. Типи життєвих криз осіб середнього віку. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільноправові, соціально-економічні аспекти розвитку* : матеріали IV міжнародної конференції (м. Київ, 07 грудня 2022 р.). Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». 2022. С. 367-369.

10. Віцукаєва К.М. Соціальний супровід клієнта : навч. посіб. Одеса : Вид. Букаєв В. В., 2017. 322 с.

11. Гальцева Т.О. Трансформація особистості в період проживання життєвих криз. Трансформації особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін : монографія. Дніпро : ЛІРА, 2023. 189 с.

12. Гаркуша І.В., Дубінський С.В. Щодо проблеми життєвої кризи особистості. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2022. № 1. С. 49-58.

13. Гейко Є.В., Радул І.Г. Сенс життя в період кризових станів особистості. *Наукові записки*. 2023. № 1. С. 22-29.

14. Даценко О.А. Особистість як суб'єкт переживання життєвої кризи. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2023. № 6. С. 6-9.

15. Дубич К.В. Актуальні проблеми сім'ї як об'єкта соціальної політики та соціальної роботи. *Humanitas.* 2022. № 6. С. 3-9.

16. Дубич К.В. Вступ до соціальної допомоги : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. 224 с.

17. Єрьоміна Л.Є. Практикум з соціальної роботи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2017. 140 с.

18. Жінчин М. Соціальне консультування в контексті роботи з внутрішньо переміщеними особами. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 40-47.

19. Заєц С.С. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» в схемах і таблицях : навч. посіб. Умань : ВІЗАВІ, 2016. 58 с.

20. Історія соціальної роботи : навчальний посібник / уклад.: О.О. Кравченко, О.О. Матрос. Умань : РВЦ «Візаві», 2017. 117 с.

21. Капська А.Й., Пеша І.В., Міхеєва О.Ю., Соляник М.Г. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 328 с.

22. Карпенко О.Г., Н.Ф. Романова. Теорія та практика соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Слово, 2015. 408 с.

23. Кияниця З.П., Петрочко Ж.В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч. Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології. Київ : Обнова компані, 2017. 256 с.

24. Коляда Н.М., Левченко Н.В. Технології соціальної роботи Ч.1. Теоретичний курс : навч. посіб. Умань : ВІЗАВІ, 2018. 338 с.

25. Кондратюк С.М. Життєстійкість як ресурс подолання життєвих труднощів в умовах війни. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2022. № 4. С. 78-83.

26. Кубіцький С.О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2015. 300 с.

27. Купенко О.В. Соціальна робота: від теорії до практики : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2020. 192 с.

28. Курдогло К. Особливості проявів вікових криз особистості. *Сучасна психологія: проблеми та перспективи* : збірник наукових праць. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2021. Вип. 4. С. 57-60.

29. Лукашевич М.П. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник для внз / М.П. Лукашевич, Т.В. Семигіна. 2–ге вид., стер. Київ : Каравела, 2018. 368 с.

30. Любецька М.М. Аналіз діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2018. № 17. С. 102-108.

31. Макарова О.В., Черенько Л.М. Соціальні послуги для сімей з дітьми: нові виклики та напрямки вдосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 10. С. 697-700.

32. Максимова Н.Ю. Соціальна робота з сім'єю: навч. посіб. / Н.Ю. Максимова. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2015. 351 с.

33. Миколенко Н.В., Благодир В.О. Феномен кризи чверті життя та засоби її подолання. *Наукові перспективи*. 2022. № 12. С. 444-460.

34. Мітіна С.В. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Гельветика, 2020. 435 с.

35. Науменко Н.П. Вплив індивідуального сприйняття життєвих ситуацій та самоконтролю на розвиток психічних станів особистості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. № 6. С. 112-120.

36. Омельченко С.О., Тернопільська В.І., Чернуха Н.М., Співак Я.О.,

Васильєва-Халатникова М.О., Бакуліна О.С., Костенко Д.В., Рутьян Л.І. Соціальна робота : реалії та виклики часу : навч-метод- посіб. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.

37. Павлюк Т.І., Демченко О.П. Соціальний захист – складова частина соціальної політики. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 2(13). С. 216-247.

38. Петрук Н.Ю. Концептуальне обґрунтування понять «життєва криза» та «кризові ситуації» у соціально-психологічних дослідженнях. *Наукові записки*. 2024. № 1. С. 108-115.

39. Пєша І. В., Галайдюк В. В., Сопівник І. В., Кошук О. Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю: навч. посіб. Київ: Компринт, 2023. 450 с.

40. Полторак Л.Ю. Соціальна робота з різними групами клієнтів. Миколаїв : Вид–во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 136 с.

41. Поляничко А.О., Гончаренко О.В., Знобей О.В. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду : навч.-метод. посіб. Суми : ФОП Цьома, 2020. 336 с.

42. Поляничко А.О., Гончаренко О.В., Знобей О.В., Іонова І.М., Кирилюк А.В., Клочко О.О., Луценко О.А., Полякова О.М., Пономаренко Л.І., Ратєєва В.О., Шевченко Т.С., Шпиг Н.О. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду : навч.-метод. посіб. Суми : ФОП Цьома, 2020. 336 с.

43. Романова Н.Ф., Мельник І.П. Соціальне партнерство : навч.-метод. посіб. Київ : ІПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 238 с.

44. Романовська Л. Місце та роль консультування у професійній діяльності майбутнього соціального працівника. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти*: збірник наукових статей Бердянськ : Бердянський державний педагогічний університет, 2019. С. 45-52.

45. Семигіна Т. Міжнародна соціальна робота: глобальні пріоритети соціального розвитку і нове визначення соціальної роботи. *Вісник АПСВ*. 2015. № 1. С. 6-11.

46. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота : навч. посіб. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

47. Семигіна Т., Палатна Д. Підхід, орієнтований на сильні сторони, у роботі з територіальними громадами: огляд міжнародної практики. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2022. № 1(8), С. 87-100.

48. Система соціального захисту в Україні: навч. посіб. МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; уклад. О.О. Матрос. Умань: Візаві, 2021. 175 с.

49. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / за ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової. Київ : УДЦССМ, 2000. 260 с.

50. Сова М. О. Психологія сім'ї : навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 212 с.

51. Соловей-Лагода О.А., Шель Н.В. Психологічна криза особистості та способи її опанування. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 3. С. 1369-1381.

52. Соляник М.Г. Технології соціально-педагогічної підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Дис. канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2015. 329 с.

53. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології / З.П. Кияниця, Ж.В. Петрочко. К. :ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.

54. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А.В. Аносова, О.В. Безпалько, Т.П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т.В. Журавель, З.П. Кияниці. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.

55. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навч. посіб. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2016. 692 с.

56. Столярик О., Семигіна Т. Підхід, орієнтований на сильні сторони: огляд основних принципів. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 4. С. 59-67.

57. Столярчук О.А. Життєві кризи особистості: психологічний путівник : навч. посіб. Кременчук : Видавництво «НОВАБУК», 2023. 126 с.

58. Суліцький В., Швед О. Консультування в соціальній роботі : навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий дім«Вініченко», 2023. 240 с.

59. Тимошенко Н.Є. Вступ до спеціальності : соціальна робота : навч. посіб. Київ : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 245 с.

60. Ткачишина О. Кризові ситуації: адаптаційні ресурси особистості та соціальні стереотипи. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. Т. 3, № 1. С. 116-120.

61. Третяк О.С., Чебоненко С.О. Підготовка вчителів до взаємодії з учнями в ситуаціях життєвої кризи. *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя* : електронний збірник матеріалів XII Міжнародних і XXIX Всеукраїнських педагогічних читань (м. Чернігів, 24 травня 2022 р). Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка. 2022. С. 54-56.

62. Хаустова О.О. Психосоціальна реабілітація : проблеми і шляхи вирішення. *Архів психіатрії*. 2015. Т. 21, № 2. С. 36-42.

63. Хлівнюк Т.П., Кулава К.О. Методи соціального консультування різних категорій сімей та осіб. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. 2021. № 67. С. 122-127.

64. Черезова І.О. Життєва криза особистості: причини виникнення. *Сучасні проблеми екологічної психології: життєве середовище особистості у психологічному вимірі* : матеріали XIV Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Київ, 18-19 травня 2018 року). Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. С. 117-121.

65. Черезова І.О., Панченко В.О., Пасько К.М. Життєва криза особистості внаслідок травматизації спричиненою військовими діями в Україні. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 14. С. 829-840.

66. Чубук Р. В. Теорія соціальної роботи : методичні вказівки. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 76 с.

67. Шевченко Н.Ф. Упевненість у собі як умова подолання життєвої кризи. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 28 лютого – 1 березня 2019 р.). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. С. 116-120.

68. Шульга Г.Б. Особливості емоційної регуляції переживання смисложиттєвої кризи в період юності. *Габітус*. 2021. № 21. С. 228-232.

69. Brun, C., & Rapp, R. C. Strengths-based case management: Individuals' perspectives on strengths and the case manager relationship. Social work, 2021. № 46(3), P. 278-288.

70. Engelbrecht, L. A. Strengths perspective on supervision of social workers: An alternative management paradigm within a social development context. Social Work & Social Sciences Review 2010. № 14(1), P. 47-58.

71. Hammond, W. Principles of strength-based practice. Resiliency initiatives, 2010. № 12(2), P. 1-7.

ДОДАТКИ

Додаток А

ФОРМА ОЦІНКИ АКТИВІВ

Пункт 1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Прізвище, ім'я, по батькові: _____

Дата народження / вік:_____

Стать: □ Ж □ Ч □ Інше

Сімейний стан: □ Одружений/заміжня □ Неодружений/незаміжня □ Розлучений/а □ Вдівець/вдова □ У партнерстві

Склад сім'ї: _____

Освіта: □ Незакінчена середня □ Середня □ Професійно-технічна □ Вища □ Інше

Професія / вид зайнятості: _____

Місце проживання: □ Власне житло □ Оренда □ Тимчасове □ Притулок □ Гуртожиток □ Інше

Соціальний статус: □ Ветеран/ветеранка □ Особа з інвалідністю □ ВПО □ Одинока мати/батько □ Багатодітна сім'я □ Інше

Пункт 2. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДІТЕЙ

2.1. Чи є у Вас діти?

□ Так □ Ні

2.2. Кількість дітей:_____

2.3. Дата народження дітей: _____

_____

2.4. З ким проживають діти?_____

_____

2.5. Чи маєте труднощі у вихованні/спілкуванні з дітьми? Якщо так, які саме? _____

_____

2.6. Які сильні сторони Ви бачите у своїх дітей (таланти, здібності, риси характеру)? _____

Пункт 3. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ

3.1. Чи маєте Ви зараз роботу?

□ Так □ Ні

3.2. Якщо так, яку?

□ Постійна □ Тимчасова

□ Сезонна □ Неформальна

□ Самозайнятість □ Інше

3.3. Чи влаштовує Вас робота? (чому так/ні) _____

3.4. Які навички або досвід можуть допомогти Вам у пошуку роботи? _____

3.5. Яке матеріальне становище сім'ї Ви оцінюєте як нинішнє?

□ Вистачає на все необхідне

□ Вистачає лише на основні потреби

□ Ледь вистачає навіть на продукти

□ Важко відповісти

3.6. Основні джерела доходів сім'ї: _____

3.7. Чи маєте Ви борги / кредити?

□ Так □ Ні

3.8. Що, на Вашу думку, могло б покращити фінансове становище Вашої сім'ї?_____

_____

Продовження додатку А

Пункт 4. СОЦІАЛЬНІ РЕСУРСИ

4.1. З ким Ви проживаєте зараз? _____

4.2. Як Ви оцінюєте свої стосунки з рідними? _____

4.3. Чи є у Вас люди, до яких можна звернутися по допомогу у важких ситуаціях? □ Так □ Ні

Якщо так, то хто саме? _____

4.4. Чи берете участь у групах взаємодопомоги/громадських ініціативах? □ Так □ Ні

4.5. Як Ви проводите вільний час? (Які заняття надають Вам сили?) _____

4.6. Які традиції або цінності у Вашій сім'ї допомагають долати труднощі? _____

Пункт 5. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

5.1. Яка у Вас житлова ситуація?

□ Власне житло □ Оренда

□ Тимчасове □ Притулок

□ Гуртожиток □ Інше

5.2. Чи забезпечені діти нормальними умовами проживання? □ Так □ Ні

5.3. Яку власність Ви маєте (земля, город, худоба, транспорт, інше)? _____

5.4. Чи маєте доступ до ресурсів громади (допомога сусідів, волонтерів, організацій)? □ Так □ Ні

Пункт 6. ФІЗИЧНІ РЕСУРСИ

6.1. Чи маєте Ви інструменти/обладнання, які можна використати для додаткового заробітку? □ Так □ Ні

6.2. Наскільки зручним є доступ до інфраструктури (школа, лікарня, транспорт, соціальні служби)?

□ Дуже зручний □ Зручний

□ Складний □ Важко відповісти

6.3. Чи маєте Ви доступ до догляду за дітьми (дитсадок, родичі, сусіди)? □ Так □ Ні

Пункт 7. ОСОБИСТІ РЕСУРСИ

7.1. Як Ви оцінюєте свій стан здоров'я?

□ Відмінний □ Добрий

□ Задовільний □ Поганий

7.2. Чи маєте статус особи з інвалідністю? □ Так □ Ні

7.3. Чи відчуваєте останнім часом втому, апатію або поганий настрій? □ Так □ Ні

7.4. Які Ваші сильні сторони, на Вашу думку, допомогли Вам пережити кризу? _____

7.5. Які навички Ви маєте, що можуть бути корисними для розвитку сім'ї? (побутові, професійні, комунікативні тощо) _____

7.6. Які нові навички Ви хотіли б здобути для покращення життя своєї сім'ї? _____

Пункт 8. СПІЛЬНІ РІШЕННЯ

8.1. Узагальнена оцінка активів (шкала 0–10): _____

8.2. Які проблеми зараз є найгострішими? _____

8.3. Які ресурси можуть допомогти їх вирішити? _____

8.4. Очікування від співпраці: _____

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Проданова Ірина Анатоліївна, студентка 2 курсу, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «Соціальна робота» освітньо-професійна програма «Соціальна робота», адреса електронної пошти irinaprodanova28@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Використання теорії сильних сторін у соціальній роботі з сім'ями у кризі» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис_____ПІБ (студент) Проданова І.А.

Дата _____ Підпис_____ПІБ (науковий керівник) Маловічко О.В.